

ילקוט ווהלין

70 שנה למדינת ישראל

גיליון מס' 67
אב תשע"ח - אוגוסט 2018

ילקוט וזהליו

70 שנה למדינת ישראל

גיליון מס' 67

אב תשע"ח - אוגוסט 2018

בהוצאת: האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין, המרכז בישראל
היכל יהדות ווהלין, רח' כורזין 10, גבעתיים 53583
טלפון: 03-5717621, פקס: 03-7321605

העורך הראשון: יהודה מרין ז"ל
וחברי המערכת: בוריס בריק ז"ל
אברהם ביבר ז"ל

המערכת: יוסף גליצקי
ציפי קרלין

עריכה: ציפי קרלין

עריכה לשונית: טובה פרידלנד

מאמרים, כתבות, שירים, דברי זכרון, רשמי מסע ותמונות
יתקבלו בברכה.

ניתן להעביר אל מזכירת המערכת גב' זהבה ויסברג:

wohlinorg@bezeqint.net

עיצוב: רויטל אביב
הדפסה: דפוס שלמה לוי בע"מ 052-5471060

תוכן עניינים

4	מכתב ועידת התביעות
5	קול קורא להגשת עבודות הנצחה
6	דבר יו"ר האיגוד
8	עיריית גבעתיים, יום הזיכרון לשואה ולגבורה / מר רן קוניק, ראש עיריית גבעתיים
10	דברי פתיחה / ד"ר רותי לוסטיג
12	דבר נציג השורדים / חיים בר-אור (שבצ'ניק)
16	דבר נציג הדור הצעיר / אייל יסוד
18	דבר נציג השורדים / זאב הורמן

עולמות שחרבו

סיפורם של שמואל ושרה גולדמן על ימי "החלוץ הצעיר"

21	סיפורו של שמואל גולדמן
22	עם סיום השנה
24	הצריך שלנו
26	ערב פסח - זיכרונות / משה טרוסמן
28	הבחור / יעקב שריד
32	האוקראינים שדדו את העיירה / אריה ידושליבי
36	סיפור הצלה וגבורה של חסידת אומות עולם - וליה יאקימב / אברהם קירשנר

מסעות לוהלין

מסעות שורשים לעיירות חבל ווהלין: רוקיטנה, סרני, גליננה, קלוסובה, דומברוביצה,

43	רפלובקה, סטפאן ועוד... / רפי שפירא
45	רשמי ביקור באוזיראן-וורקוביץ / יעקב אלון (קלוץ)
48	נסענו אל השורשים, אל דובנו / לאה משולם וברוך קרן-צבי (צוביק)
60	טקס שיקום בית הקברות בדראז'נה - ווהלין, אוקטובר 2017 / ד"ר חיים שלו (שליפשטיין)
64	איחוד משפחת גרינברג מדמידובקה לאחר 90 שנה / נעמי אלעד

פרטיזנים ולוחמים יהודים

66	טוראי חיים רוזנבליט ז"ל
----	-------------------------

68	תמונות מטקס הנחת הזרים, ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ח
----	---

CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS AGAINST GERMANY, INC. ועידת התביעות
 Website: www.claimscon.org.il • 93480 ירושלים • Tel: 02-6712711 • Fax: 02-6712731 • Beit Ha'umot, 101 Derech Hevron, Jerusalem 93480 • redisrael@claimscon.org

נשיא תפקידים

ירושלם ראש
 ג'וליוס (יהודה) ברמן
 יושב ראש הוועד המנהל
 ראובן מרחב
 נגיד
 דודן קמני
 סגן נשיא ראשון
 נתן ברושקי
 סגן נשיא
 קולט אביטל
 אנדרו בייקר
 אנדרס בידרמן
 אנדרס דובדבני
 מנחם הבק
 סגן הלפגוט
 אלן ג'ייקובס
 סוליסון קרין
 ברוך שוב
 יוסף ורלה

הצוות הבכיר

מנכ"ל
 ג'ון שפירד
 ראש מטה
 אריה בוכייסטר
 סמנכ"ל השטח
 מייקל אליקין
 סגן נשיא לישראל
 שלמה גור
 שחרת מנכ"ל
 קרן הייליג
 שחרת מנכ"ל לצפ"א /
 מנהלת הקצאות מוסדות
 מרים וייז
 נציג בישראל
 אנדרס פוסלר
 מנהל הארגון הישראלי
 דודן הלל
 נציג בגרמניה
 רודיגרי מנהל
 מנכ"ל ישראל
 ריצ'רד טבע'ניק
 יועץ בכיר, ישראל
 צבי שגב
 יועץ בכיר להשגת הכסף
 איוון הוכברג
 מנהלת יחסי ציבור
 הילארי קסל-גדיין
 סמנכ"ל כספים
 ג'וזף בריג
 השטח
 אריס מדיאר

י' ניסן התשע"ח

26 במרץ 2018

לכב'

מר יאיר אפל

אגוד עולמי של יוצאי ווהלין, המרכז בישראל

wohlinorg@bezeqint.net

שלום רב,

אנו שמחים להודיעכם כי ועידת התביעות, בשיתוף עם מרכז הארגונים, אישרה הקצבה של 21,320 ₪ כסיוע מוועידת התביעות לארגונכם לשנת 2018.

בשבועות הקרובים יופקד בחשבון הבנק של ארגונכם תשלום בסך 10,660 ₪, המהווה 50% מההקצבה שאושרה לארגונכם. המחצית השנייה של ההקצבה תשולם לאחר קבלת דו"ח הוצאות ודו"ח על פעילות הארגון לקראת סוף 2018.

נבקש לקבל עותק של העלוני של ארגונכם ומידע שוטף אודות פעילויות תרבות, הזמנות לימי זיכרון ואירועים של הארגון.

אנו מבקשים כי תפרסמו את דבר התמיכה של וועידת התביעות, כולל הלוגו, בעלוני ובכל פרסום אשר אתם שולחים לחברי הארגון.

אנו שמחים להיות שותפים בעבודה החשובה שאתם עושים למען חברי ארגונכם נפגעי הנאצים.

בכבוד ובברכה,

בת שבע פורת

העתק: מר שלמה גור, סגן נשיא לישראל, ועידת התביעות

גב' קולט אביטל, יו"ר מרכז הארגונים

האיגוד העולמי של יוצאי ווהלין

(המרכז בישראל (ע"ר)

WORLD ASSOCIATION OF WOLYNIAN JEWS IN ISRAEL

קול קורא להגשת נושאים לכתיבת עבודות הנצחה לשנת 2019

קהל היעד: תלמידים בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה וסטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות יוצאי קהילות ווהלין

איגוד יוצאי ווהלין מעודד תלמידים, בכיתות ז'-י"ב וסטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות, להגיש הצעות לנושאים להכנת עבודות שינציחו את קהילות ווהלין אשר הושמדו בשואה.

התחומים:

- עבודת שורשים שתכלול סיפורי משפחה, אירועים, הישרדות, הצלה, עלייה לארץ.
- ראיונות עם שורדים ו/או יוצאי העיירות שיכללו סיפורים אישיים וזיכרונות. אפשר הקלטות בליווי תמליל.
- רשמי ביקור בוהלין. חוויה אישית + תמונות ו/או סרט.
- מחקרים שעוסקים בחיי הקהילות: מוסדות, אישים, תנועות נוער, אירועים מיוחדים וכו'.
- המחקרים יכולים להתבצע במסגרת עבודות גמר של תלמידי תיכון לבגרות בהיסטוריה או עבודות סמינריות באוניברסיטאות.

הצעת נושא לעבודה צריכה לכלול תקציר (2-3 שורות) ורשימת מקורות. את ההצעות יש לשלוח למייל wohlinorg@bezeqint.net עבור "ועדת המלגות" עד לתאריך 1.12.2018.

יש לציין שם, שם משפחה, גיל, שם ביה"ס וכיתה, אוניברסיטה/מכללה, שם הקהילה, מספר טלפון ניד.

ההצעות ייבחנו ע"י "ועדת מלגות". שולחי ההצעות שיאושרו על ידי הוועדה יקבלו הודעה. את ההצעות המאושרות יהיה על המציעים להגיש כעבודה, על פי ההנחיות להלן, עד לתאריך 1.5.2019.

מבנה העבודה

- הגדרת הנושא
- גוף העבודה
- מסר אישי
- הסיבות לבחירת הנושא
- דיון
- ביבליוגרפיה (מחקרים) - לפחות 5 מקורות. תחומים אחרים - לפחות 2 מקורות.

היקף העבודה

- אורך: לתלמידים: לפחות 10 עמודים A4, לסטודנטים: לפחות 30 עמודים A4.
- גופן: David 12
- רווח: שורה וחצי

כאמור, הגשת ההצעות וכתיבת העבודות מיועדת לתלמידים יוצאי ווהלין בלבד. כל מי שהצעתו תתקבל, יתבקש, בנוסף להגשת העבודה, להשתתף גם במיזם "תרומה לקהילה" בתחומים שונים לפי בחירתו. לדוגמא: הקלדה של שמות הנרצחים בני הקהילה, סריקה של דפי הנצחה וכו'.

העבודות תיבדקנה על ידי "ועדת המלגות", שתקבע את העבודות הראויות לקבלת מענק. המענקים יהיו בגובה 500-1500 ש"ח. המענקים לסטודנטים יהיו בגובה 3000-5000 ש"ח. העבודות הזוכות יפורסמו באתר האינטרנט של האיגוד וחלקן גם ב"ילקוט ווהלין". שאלות והתייעצויות ניתן להפנות למייל wohlinorg@bezeqint.net עבור ועדת המלגות.

בכבוד רב, ועדת המלגות - איגוד יוצאי ווהלין

דבר יו"ר האגוד יאיר אפר

חברים, ווהלינאים יקרים,

שבעים ושש שנים עברו מימי הרצח הנורא של בני עמנו והכחדת קהילותינו על אדמת אירופה. ששה מיליון בני עמנו נרצחו במיתות משונות במחנות ריכוז, נחנקו ונשרפו למוות, נורו ביערות והושלכו אל הבורות.

אדמת אירופה מלאה קברי אחים וספוגה בדם יקירינו.

והעולם כאילו ולא למד דבר!

הניסיונות לרצוח יהודים והרצון להשמיד את מדינת ישראל, אותם אנו חווים מדי יום בארץ ובעולם, מזכירים לנו שהשנאה לעמנו עדיין לא חלפה מן העולם. ליבוי היצרים והשתלחות חסרת רסן של מדינות ריבוניות כמו טורקיה ואירן במדינת ישראל, בראשיה ובאזרחיה, מזכירות לנו שוב ושוב שאין לנו על מי לסמוך, אלא רק על עצמנו, על כוחנו, על שכלנו ותבונתנו כדי להגן על ארצנו, על מדינתנו, על אורח חיינו שוחר השלום, תוך מאמץ מתמיד להגיע לשלום ולהישמר ולשמור ששואה שניה לא תתרחש.

העולם לא נעשה מקום בטוח יותר. המקום הבטוח ביותר ליהודים הוא כאן!!! בארץ ישראל, מולדתו של העם היהודי והבית הלאומי שלנו. אנו, הבנות והבנים של שורדי השואה יוצאי קהילות ווהלין,

עמלים על הנצחת קדושינו ועל והנחלת מורשת בני עמנו לדורות הבאים. לזכר בני הקהילות שעונו, הושפלו, הועבדו בעבודת פרך, הורעבו במשך חודשים בגטאות צפופים ונורו אל הבורות ביערות, אנו מקיימים פעילויות רבות בהיכל יהדות ווהלין: טכסי אזכרה שנתיים ואזכרה שנתית לכל קהילות ווהלין, טכס הנחת זרים למרגלות האנדרטה לזכר הפרטיזנים והלוחמים היהודים שנפלו בקרב, הוצאה לאור של "ילקוט ווהלין", הפעלת אתר אינטרנט והענקת מלגות לתלמידים ולסטודנטים צעירים שיתעדו את קורות משפחותיהם, ילמדו, יכירו ויזכרו את השואה הנוראה שפקדה אותנו.

אנו מקיימים טיולי מורשת בארץ, קבוצות של בני העיירות יוצאות למסעות שורשים אל העיירות החרבות ואל קברי האחים באוקראינה.

אנו רואים חשיבות עליונה בתיעוד ובאיסוף מידע ומבקשים מכל מי שטרם סיפר את סיפור הישרדותו לכתוב את קורותיו בתקופה הארוכה ההיא. האיגוד תומך בהוצאה לאור של ספרים המתארים את קורות הניצולים ואת סיפורם האישי. כמו כן, אנו מקדישים מאמץ באיסוף ובהקלדת שמות הנרצחים. השמות יעלו לאתר ההנצחה בעמדה הדיגיטאלית אשר בהיכל.

אנא, תעדו כל עוד השורדים עדיין בינינו, כל עוד יש את מי לשאול כל עוד הדבר אפשרי.

הסיפורים הם רבים, לחלקם עדיין לא נחשפנו וזאת מתוך הרצון להגן עלינו, לא לחשוף אותנו לזוועות. אם לא יספרו לא נדע ואם לא נדע יקשה עלינו להנחיל את המורשת לדורות הבאים ולכן חשוב לדובב את מי שאפשר עדיין ולתעד את סיפור ההישרדות המופלא של כל שורד ושורד. לספר את הסיפור של אלו

שהיה להם מזל, את קורותיהם במחבוא, אם זה מתחת לרצפת הרפת או דיר

החזירים או אם זה במכרה נטוש במעבה היער, תעדו הקליטו כתבו.

מתוך תחושה של שליחות עלינו לספר לדורות הבאים את שאירע. עלינו, בני הדורות השני ואילך, לזכור ולהזכיר, ללמוד וללמד את לקחי השואה, כדי ששואה נוספת לא תתרחש.

מאחל לכם בריאות ואריכות ימים ושלא נתמעט.

שלכם בהערכה רבה

יאיר אפל-יו"ר

יוסף זיברברג מדליק נר לזכר משפחתו ולזכר קהילת טוב'ין, ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ח

אידיה סוסטר לבית פוכטיק ובנה מדליקים נר לזכר משפחתם ולזכר קהילת מנייב'ל, ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ח

צווייט געצייט, צענט יאר פאכטונג אלס אדאקאט און אקטיוויר

דער ראש העיר רן קוניק, בהיכל יהדות ווהלין

און רן קוניק, ראש העיר געזעצט, צענט יאר פאכטונג אלס אדאקאט און אקטיוויר

שחוקקן, תוך שימוש בתעמולה שקרית מתוחכמת, באמצעות גניבת דעת ושטיפות מח, ובעזרת מסע הסתה והפחדה.

הם הצליחו להשמיד שישה מיליונים. שישה מיליון בני אדם, אנשים יקרים שלא היה להם המזל לשרוד ולהינצל מידי המרצחים הנאצים ועוזריהם יימח שםם וזכרם.

כל אחד מהם עולם ומלואו, כל אחד מהם ניסה בכל כוחו לשרוד, האמין שהוא נמצא בסיוט שמחר מחרתיים ייגמר, סרב לקבל את העובדה שבני אדם נאורים הפכו לחיות טרף צמאות דם שרוצות להורגו, ששכניו וחבריו הפכו לבוגדים שהלשינו על מקום מחבואו.

כל אחד מאותם ששת המיליונים, חלם על ימים טובים ושקטים של לאחר המלחמה, אולי בארץ ישראל, בירושלים, לכולם היו אהבות, תחביבים, חלומות, פחדים, תקוות ואמונות.

הם לצערנו לא שרדו.

אלו ששפר מזלם, שרדו את השואה, אך לא ניצלו ממנה.

שורדי השואה היקרים שלנו, בני המשפחות, הרב הראשי לגבעתיים פנחס אדרי, הרב גליקסברג רב השכונה, הרב כרמי יו"ר המועצה הדתית, סגני ראש העיר, המשנים לראש העיר, חברי מועצת העיר ומנכ"ל העירייה.

מר יאיר אפל, יו"ר אירגון יוצאי ווהלין ראש שלוחת יד ושם בגבעתיים מר אורי קלט, מנהלי בתי ספר, מחנכים, תלמידים, קהל יקר.

ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה, כמידי שנה באביב, מייד לאחר חג החרות, חג בו יהודי העולם כולו, קוראים בהגדה את סיפור יציאת מצרים, כמאמר הפסוק: "והגדת לבנך ביום ההוא".

ובערב זה, אנו מתייחדים עם זכרם של ששת מיליוני היהודים שלא שרדו את מאורעות השואה. אנו מקיימים טקסי זיכרון, צופים בשקט ובעצבות בסרטים, בצילומים, שומעים את העדויות של השורדים שחלקם כבר איננו עימנו לצערנו, מקיימים מפגשים משותפים בין בני הנוער - והשורדים שעדיין איתנו, ועושים הכל בכדי לדלות מהם כל עוד ניתן, כל פיסת מידע ועדויות מצולמות, תוך הבנה מאוד כואבת ומדאיגה כי בעוד כמה שנים, לא נוכל יותר לשמוע ממקור ראשון על מה שהיה שם.

זה קרה בסך הכל לפני 75 שנה, מרחק 4 שעות טיסה מכאן.

בני אדם, כן בני אדם, נאורים לכאורה, אירופאיים, תרבותיים.

הם החליטו, ניסו וכמעט גם הצליחו, להשמיד ולהכחיד מעל פני האדמה, בני אדם, רק בשל היותם ממוצא יהודי.

הם עשו זאת בצורה מאורגנת, מסודרת, שיטתית, באמצעות חוקים ותקנות

תשומת לב, ואפשרויות לספר את סיפורם, את הבטחתם לאחיהם לזכור ולא לשכוח, לספר מה היה שם, לקיים את בקשתם האחרונה: והגדת לבנך ביום ההוא".

וגם אנו, הדורות הבאים, גם אנו מצווים למלא את צוואתם של ששת המיליונים:

לשמור לעד על מדינת ישראל, חלומם הגדול של הנרצחים... והשורדים, חלום שהתגשם המדינה האחת שיש לנו, העם היהודי, מדינה אחת, חברה אחת, מערכת חינוך אחת, מערכת חוק ומשפט אחת, משטרה אחת, צבא אחד.

עלינו לשמור עליה לעד, זהו פיקדון קדוש שקיבלנו, פיקדון יחיד וחד פעמי העובר מדור לדור, פיקדון שאין לפגוע בו.

מדינת ישראל, החברה הישראלית, חשובים הרבה יותר מכל אחד מאיתנו, הם לא רק שלנו הם שייכים קודם כל לששת מיליוני היהודים שנרצחו ונשרפו רק בשל היותם יהודים ולא לפי חללי מערכות ישראל ופעולות האיבה, ביניהם לא מעט שורדי שואה, שבזכותם כולנו פה. יהי זכרם ברוך.

הם לא יכלו להינצל מהשואה, הם לא יכולים גם היום להינצל מהשואה, אי אפשר להינצל מהשואה.

ממה שעברו שם, ממה שחזו עיניהם. בלתי אפשרי להינצל.

מהפחד המבעית הניבט מעיניי אם שבנה הקט נלקח באכזריות מבין ידיה לעולמים - לא ניתן להינצל!

מתחושת הקור המקפיא והמשתק בחורף המושלג כשרק כותונת דקה לגופך, לא ניתן להינצל, לעולם!

מהרעב הנוראי, הכמיהה לפירור לחם קטנטן, לגימת טיפת מים אחת, מכל אלו לא ניתן היה ולא ניתן יהיה להינצל לעולם! שורדים יקרים אלו, שכמה מאות מהם עדיין כאן איתנו, בעירנו גבעתיים, לעד יהלכו ביננו כשהם קרועים מצער ומגעגועים לילדיהם, אחיהם, הוריהם וחבריהם, שנלקחו מהם בדקה אחת נוראית, והותירו אותם בודדים בעולם רע ואכזר.

שורדים אלו, עלו לארץ, הקימו משפחות וגידלו ילדים, נכדים ונינים.

הם רואים בגאווה ובשמחה, כיצד מדינת ישראל, מתפתחת משנה לשנה, כיצד צבא ההגנה לישראל הפך לאחד הצבאות החזקים בעולם, וכיצד הדורות הבאים שלנו, מתחנכים במוסדות חינוך מתקדמים ומודרניים, ומובילים ברמה בינלאומית בכל תחומי המחקר, הרפואה, ההייטק והמדע.

וכשצוואתם של ששת המיליונים נגד עיניהם, "והגדת לבנך ביום ההוא", ממשיכים השורדים, חדורי שליחות, לאורך עשרות שנים, לעבור בית בית, לספר את סיפורם, בית ספר, אולפן אולפן, לספר את סיפורם, לשחזר עדויות מנבכי זכרונם, להעלות את זכרם של יקיריהם.

ואנו, מנהיגי הציבור, מחנכים, הורים, מדריכים בתנועות נוער, כל אזרח באשר הוא, אנו מחויבים לאפשר לשורדי שואה, כל עוד הם איתנו, איכות חיים, חיבוק חם,

זר עיריית גבעתיים,
לארגנות האנדרטה לזכר הפרטיזנים
והלוחמים בני ווהלין שנפלו בקרב,
ערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ח

טקס פתחת צרי בקהילות אמריקאות פאנדורט ברוחבת פיל יפדות
וואלין, ארבי פערטייניג וואלומאס פיהודים בני וואלין שפאלו בקרב
ערב יום פזיכרון אלאה וואגבורה תשע"ח

דברי פתיחה: ד"ר רותי לוסטיג

ד"ר רותי לוסטיג,
אנחה את הטקס

נזכור, מאת: אבא קובנר
נזכור את אחינו ואחיותינו, את בתי העיר ואת בתי הכפר,
את רחובות העירה שסאנו כנהרות
ואת הפנדק הבודד עלי ארח
את הישיש בקלסתר פניו
את האם בסודרה
את הנערה בצמותיה
את הטף
את אלפי קהלות ישראל על משפחות האדם,
את כל עדת היהודים
אשר הוכרעה לטבח על אדמת אירופה מידי הכורת הנאצי.
את האיש שזעק פתאום ובזעקתו מת.
את האשה שחבקה את תינוקה אל לבה וזרועותיה צנחו.
את התינוק שאצבעותיו מגששות אל פטמת האם והיא כחולה וצוננת.
את הרגלים
את הרגלים שבקשו מפלט ולא היה מנוס עוד
ואת שקפצו ידיהם לאגרוף
האגרוף שחפן את הברזל, הברזל שהיה לנשק החזון, היאוש והמרד
והם ברי הלבב
והם פקוחי העינים
והם שהשליכו נפשם מנגד וידם קצרה מלהושיע.
נזכר את היום.
את היום בצהריו.
את השמש שעלתה על מוקד הדמים
את השמים שעמדו גבוהים ומחרישים
נזכר את תלי האפר אשר מתחת לגנים הפורחים.
יזכר החי את מתיו
כי הנה הם מנגד לנו
הנה ניבטות עינים סביב סביב
ואל דומי, אל דומי לנו עדי יהיו חיינו ראויים לזכרם.

בר קהילת קולקו, ערב יום
הפזיכרון אלאה וואגבורה תשע"ח

לזכור ולא לשכוח את כוחות הנפש ועוצמת הרוח של הנותרים מיהדות מפוארת זו, שעמדו להם כדי להיאחז בחיים, להקים משפחות, להעניק ולקבל אהבה.

השנה יום השואה עומד בסימן עיצוב זיכרון ההשמדה, בנייה ותקומה. כדברי פרופ' בן ציון דינור "כוח האומה הוא בזיכרונה - זה מותר האדם. ואם אנו רוצים לחיות, ואם אנו רוצים ושואפים לצוות את החיים לבנינו, אם אנו מאמינים שהוטל עלינו צו לסלול דרך אל העתיד, הרי עלינו ראשית כל לא לשכוח ולרשום." אל דפי הזיכרון של ההשמדה והתקומה נשזור את סיפורו של חיים בר-אור (שבצ'ניק) שנולד בעיירה רוקיטנה, שבחבל ווהלין בשנת 1929, להוריו: דבוסל לבית דראך ופייבוש שבצ'ניק. היה השני בין ארבעה אחים: אחות בכורה, דובה, ושני אחים צעירים: הניה'לה וישראל. עם פלישת גרמניה הנאצית לברית המועצות ב-22 ביוני 1941 חיו בעיירה 2350 יהודים. עם חיסול הגטו ב-26 באוגוסט 1942 היו בו 1631 יהודים מרוקיטנה וכפרי הסביבה. עם תום המלחמה שרדו כ-200 מהם, ביניהם היה חיים, בן ה-14. אני מתכבדת להזמין את מר חיים בר-אור לבית שבצ'ניק לספר את סיפורו.

השנה אנו מציינים 70 שנה למדינת ישראל, 77 שנים לתחילת הרצח השיטתי להשמדת יהודי אירופה על-ידי גרמניה הנאצית, ו-76 שנים להשמדת יהדות ווהלין בקיץ-סתיו 1942. יהדות מפוארת זו, שמנתה עם פרוץ המלחמה כ-250 אלף נפש, חוסלה על-ידי הצורר הנאצי, תוך סיוע פעיל של המרצחים האוקראינים. עם תום המלחמה נותרו כ-3500 אודים מוצלים, שהיו כ-1.5% מכלל האוכלוסייה היהודית שהייתה באזור לפני המלחמה.

כאן אנחנו עומדים שורדות ושורדים, בנות ובנים, נכדות ונכדים, ואף דור הנינים, כדי לאמץ את הזיכרון של הקהילות שלנו, של המשפחות שלנו, ושל היחידים, אל ליבנו ולספר את הסיפור של החיים, של ההשמדה ושל ההתנגדות וההישרדות על כל צורותיה.

ובכך אנו מקיימים את אשר צוינו על ידי הנרצחים לקיים את הנדר: לזכור ולא לשכוח.

לזכור ולא לשכוח את החיים שנוצרו והתקיימו בחבל ווהלין במשך דורות, את עושר היצירה והתרבות שפרחו בו. לזכור ולא לשכוח את קהילת יהודי ווהלין, שהשמדתה גדעה באחת את חייהם של כרבע מיליון יהודים.

הקהל ברחבה לפני האנדרטה לזכר הפרטיזנים והלוחמים היהודים בני ווהלין

דבר נציג האו"ם

חאת: חיים נר-אור (שנצ'ניק)

חיים נר-אור, נציג השורדים,

ארכ' יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשס"ח

כעבור שבוע הגיעו הגרמנים. הם הטילו חוקים חדשים על היהודים. אסרו עליהם ללכת על המדרכה, רק על הכביש, לתפור טלאי צהוב על הבגד מלפנים ומאחור, ולסמן במגן דוד כל בית יהודי. הגרמנים בחרו הנהגה יהודית "יודנראט", ממנה דרשו לאסוף מהיהודים כלי כסף וזהב, פרות וסוסים, ולמסור להם. יום אחד הגיעה דרישה דרך היודנראט לבעלי מקצוע להתייצב כדי לשולחם לעבודה. קרוב ל-16 בעלי מלאכה כגון נגרים, פחחים, נפחים, התייצבו. ביניהם היו אבי והשותף שלו. הם נשלחו לעבודה. זכור לי מכתב שהגיע מאבי בו כתב כי הם עובדים בוויניצה. זו הייתה הפעם האחרונה בה קיבלנו אות חיים ממנו.

אני, בן ה-12, לקחתי עלי את עול המשפחה. יצאתי לכפרים יחד עם אחותי הגדולה, דובלה, לתקן סירי בישול, מלאכה שלמדתי מאבי. קמנו מוקדם בבוקר, הורדנו את הטלאי הצהוב, ועם פטיש הלחמה ובדיל יצאנו לדרך. בתמורה לתיקון הסירים קבלנו מעט מזון אותו

נולדתי בעיירה רוקיטנה בט"ו בשבט, בשנת 1929. אימי הייתה עקרת בית. אבי היה פחח. הייתה לו פחחיה ליד המשטרה יחד עם שותפו שמואל וייסמן. ביתנו היה בית דתי מסורתי. חונכנו ליושר ואהבת אדם. למדנו בבית ספר "תרבות", בו חונכנו לאהבת השפה העברית ולציונות. ברוקיטנה היו תנועות נוער כמו "השומר הצעיר" "בית"ר" ו"הבונד". זיכרונות טובים זכורים לי מתקופה זו, בה חיינו התנהלו על מי מנוחות.

כל זה הסתיים בספטמבר 1939, כשפרצה מלחמת העולם השנייה. למזרח פולין נכנס הצבא הסובייטי. חיינו השתנו. בבית הספר "תרבות" הורדו מהקיר מפת ארץ ישראל ותמונות מנהיגי הציונות, נעלמה הקופסה הכחולה של "הקרן קיימת", ובמקום "התקווה" שרנו את "האינטרנציונל" ההמנון הסובייטי.

גם החיים הדתיים נפסקו כמעט לחלוטין. זו הייתה מציאות חיינו, עד שב-22 ביוני 1941, תקפה גרמניה הנאצית את ברית המועצות והסובייטים החלו לסגת.

יחד איתם ברחו מזרחה, לרוסיה, חלק גדול מיהודי רוקיטנה, מי ברכבת ומי בעגלה עם סוסים.

הורי סרבו לעזוב ולנטוש את רכושם. דודתי, אחות אמי, אסתר דראך, שהייתה פעילה קומוניסטית ידועה ברוקיטנה, הפצירה: "קרן הרכבת מחכה לכם. בואו סעו לרוסיה". אך הורי סרבו. סבתי פסיה אמרה שהגרמנים זכורים לה כאנשים תרבותיים עוד ממלחמת העולם הראשונה... אחרי נסיגת הסובייטים החלו הכפריים המקומיים לגזול ולשדוד מכל הבא ליד.

אנשים הולכים ומדברים יידיש. לפתע שמעתי קול מוכר, את קולה של אימי. רצתי אליה יחד עם אחותי. השמחה והעצב היו מעורבים.

המשכנו להסתתר ביער עם משפחת קפלן, מפוחדים ורעבים. התקיימנו על מעט תפוחי אדמה, אותם מצאנו בשדות. הסתיו התקרב ואתו הגשם והקור. בלילה גשום אחד לנו בגורן של איכר בו היו עוד יהודים רבים. קפלן אמר שאסור להישאר עד אור הבוקר. עזבנו לפנות בוקר. תוך שאנחנו צועדים לעבר היער, שמענו יריות וראינו עשן מיתמר מכיוון הגורן. האוקראינים שרפו את הגורן יחד עם היהודים שהסתתרו שם.

בהמשך נדודינו ביער פגשנו בגיטל גומולקה ובנה לובה ואת רחל וסרמן עם בנותיה בלומה וטייבלה, שהייתה בת 3 ואת אחותה רחל, דוצ'ה. יוסף קפלן ביקש שנתפצל לשתי קבוצות. אנחנו, ארבע נשים וחמישה ילדים, נשארו ביער ליד הכפר אוקופי, שהיה כפר פולני. הכפור והרעב נתנו את אותותיהם. מדי פעם הלכנו לכפר לבקש אוכל. בהמשך הצטרפו אלינו האחים שמוליק ושייקה לוי.

מתחת לעצים, מענפים, בנינו גגון ומתחתיו הבערנו אש קטנה בה אפינו את תפוחי האדמה. יום אחד הופיעה קבוצת פרטיזנים. חשבו שנלך איתם, אך הם הסכימו שרק דוצ'ה, אחותה של רחל, תצטרף אליהם. הכפור גבר. אמי חלתה. רגליה התנפחו. היא לא יכלה יותר ללכת. הלכתי לשדות ולכפר להביא קצת אוכל לאימי ולאחותי. מצבה של אימי החמיר. לא יכולתי לעזור לה. באחד הלילות ראיתי שהיא לא נושמת. בבוקר קברנו אותה בקרבת מקום בעזרת ארבעה בחורים שהיו באותו היער. הניה'לה, אחותי, לא הפסיקה לבכות ולא רצתה לאכול. כעבור מספר ימים גם היא החזירה את נשמתה

הבאתי הביתה לאמא.

באפריל 1942 הוקם ברוקיטנה הגטו, אליו הובאו כל היהודים מכפרי הסביבה. הצפיפות הייתה נוראית. בבית שלנו שהיו בו 5 חדרים, הצטופפו כ-30 דיירים. רצו לשבור את רוחנו. הרעב החל לתת את אותותיו. אני זוכר ברחובות העיירה אנשים רעבים עם רגליים נפוחות, את הצפיפות בבתים, את המחלות, את הרעב, את המוות. ארבעה חודשים לאחר הקמת הגטו, ב-26 באוגוסט 1942, ריכזו אותנו בכיכר השוק. הפעם הפרידו לצד אחד נשים וילדים ובצד השני נערים וגברים. נפרדתי ממשפחתי ועמדתי בצד הגברים. ממול עמדו קרונות משא של רכבת. החום היה כבד, הייתה דממה והמתח הורגש באוויר. לפתע נשמעה צעקה באוויר "יידן מהרגעט איידן!" "יהודים הורגים אתכם! תברחו!". אש רובים נורתה אל תוך ההמון ואנשים נסו לכל עבר. 300 נהרגים במקום, 400 נתפסים ומובלים לבורות ההריגה בסרני, והשאר נמלטים ליערות.

גם אני הייתי בין הנסים על נפשם. רצתי לכיוון היער, דרך השדות ומעל גדרות. בעודי מטפס על אחת הגדרות, ראיתי מיליציה של אוקראינים רצים ויורים אחרי הבורחים. ברגע שהם נעלמו קפצתי והמשכתי לרוץ לכיוון היער. תוך כדי ריצה, פגשתי קבוצת ילדים וביניהם את אחותי הניה'לה בת ה-11. שאלתי: איפה אימא? סבתא? דובה? ישראל? היא לא ידעה. יד ביד המשכנו ביער. תוך כדי מנוסה ירד הלילה. פגשנו קבוצת אנשים מבוגרים ונשארו לנוח איתם. בבוקר כשהתעוררנו גילינו שהם אינם.

אחותי ואני נשארו לבד, עד שפגשנו את משפחת קפלן יוסף, שצרפו אותנו אליהם. וכך המשכנו ללכת ביער. יוסף קפלן הכיר היטב את הסביבה. הוא ידע לאיזה איכר לגשת ולחפש מזון. באחד הערבים שמענו

מצאתי חורבות. התיישבתי על ההריסות והתחלתי בוכה, זו הפעם הראשונה מאז החלה המנוסה שלי. באחד הבתים שנותרו התכנסנו כל השורדים וסיפרנו זה לזה את שעבר עלינו.

הניה ופייביש גרבר, שאבדו את שני ילדיהם, אספו ילדים יתומים אל ביתם וביניהם אותי. דאגו לנו לקורת גג ולמזון. כמו כן שלחו אותנו לבית הספר הרוסי. החיים ברוקיטנה היו קשים, על אף מאמציה של הניה להעניק לנו חיים "נורמליים". מדודי יוסף, אח אבי מסרנה, נודע לי כי אחותי דובלה וסבתי פסיה דראך נרצחו בגיא ההריגה בסרני. דודתי אסתר דראך חזרה מרוסיה.

ברגע שאישרו השלטונות לנתינים פולנים לחזור לפולין עזבנו. בבנדין הצטרפתי ל"קיבוץ" של תנועת "החלוץ" בו הכשירו אותנו לעלייה ארצה. בצורה בלתי לגאלית עברנו גבולות, לצ'כיה ומשם לגרמניה, שם התארגן קיבוץ "לוחמי הגיטאות". בדצמבר 1945 עברנו במשאיות של הבריגדה היהודית לבלגיה. משם לצרפת, ובמרסיי עלינו על האניה "תל-חי" והפלגנו לארץ. האנגלים גילו אותנו בלב ים, והובילו אותנו לנמל חיפה, אליו הגענו ב-26.3.46, וממנו אל מחנה העצורים עתלית. לאחר 4 ימים בעתלית, הגענו אל קיבוץ איילת השחר במסגרת "עליית הנוער". שם הקנו לנו את אהבת הארץ ולמדנו להאמין מחדש באדם. יצאנו לטיולים להכרת הארץ ובמסגרת הגדנ"ע התאמנו בקפ"פ (קרב פנים אל פנים) ונשק. בשנת 1947 הושבענו ל"הגנה". עם הכרזת המדינה הושבענו לפלמ"ח. נלחמנו בגליל, בנגב, במרכז ובירושלים. שני חברים מקבוצתנו נפלו בקרבות: משה שניידר ששרד את אושוויץ ועזרא קונפינו. באחד הקרבות בנגב נפצעתי ביד, אך המשכתי להילחם. ב-1950 השתחררתי מצה"ל.

לבורא. קברנו אותה ביער ליד אימי. נשארתי בודד בעולם. רוחל וגיטל ניחמו אותי באומרן שלאימא שלך ולאחותך יותר קל. את גורלנו לא נדע ולהן יש לפחות קבר. ארבעת הבחורים בנו לנו מסתור ביער ולהם בנו מסתור אחר.

לבד ביער בלילות, בשלג ובכפור, הלכתי, כפות רגלי עטופות בסמרטוטים, אל הכפר אוקופי לבית שתמיד ניגשתי אליו, לבקש מזון. נתנו לי גם צלחת מרק חם. באחד הערבים, הגברת אניאלה רומנוביץ הציעה לי להישאר בביתה. קיבלתי את הצעתה ונשארתי. בני המשפחה הנחו אותי איך להתנהג כדי שיחשבו שאני פולני. בבוקר יצאתי למרעה עם עדר הפרות שלה ועם הפרות של בתה, ורוניקה קוזינסקה, שגרה בשכנות. ציידו אותי בלחם, בקבוק חלב וחתוכת בשר. אז נודע לי כי הכומר בכפר, לודויג וורודרצ'יק, והמורה, פליציה מסוידה, הטיפו לעזור ליהודים. לימים שמעתי כי אוקראינים רצחו אותם על עזרתם ליהודים.

חיי נמשכו אצל שתי המשפחות כשאני עוזר להם ככל יכולתי בעבודות הבית. לילה אחד שמעתי קולות והרחתי אש. הערתי את ורוניקה ואת המשפחה. ראינו כי האוקראינים מעלים את בתי הכפר באש. ברחנו לתוך החורשה. אני הספקתי לפתוח את דלת הרפת ולשחרר את הבקר והסוס. ושוב אני ביער והפעם עם משפחת רומנוביץ...

סוף 1943. מגיעות שמועות כי הצבא הסובייטי הודף את הנאצים. בתחילת 1944 שוחררה רוקיטנה והאזור. נפגשתי עם האחים לוי, ויחד החלטנו לחזור "הביתה" לרוקיטנה. בדרך עברתי דרך הקברים של אימי ואחותי ונפרדתי מהן לעולם.

ברוקיטנה התבדתה תקוותנו למצוא בין היהודים שהחלו לשוב ממקום מחבואם מי מבני המשפחה. במקום הבית שלנו

בחיפה מצאתי בן-דוד ושם קבעתי את ביתי. ב-1955 הפכתי לחבר אגד, ועד שיצאתי לגמלאות שימשתי נהג באגד. בחיפה אף פגשתי את רעייתי, חיה. נולדו לנו שני בנים: אורי ואיל ובת דפנה ויש לנו שבעה נכדים.

העץ שנגדע ב-1942 היכה שורשים עמוקים בארצנו והצמיח ענפים. שנים רבות חיפשתי את שתי הנשים מהכפר אוקופי שהצילו את חיי ובזכותן אני עומד פה לפניכם. בעזרת "יד ושם" הצלחתי לאתר את הבת. האם נפטרה בשנת 1975. אשתי ואני נסענו לפולין להיפגש עם הבת בת ה-92 ומשפחתה. המפגש היה מרגש מאוד. עם שובנו הביתה פעלנו כדי שיעניקו לאם ולבתה את אות חסידי אומות העולם. ב-2001 נסענו כל המשפחה לטקס להענקת האות על ידי שגריר ישראל באותם ימים, שבח וייס, נציג ממשלת פולין וראש עיריית וורשה, בבית הכנסת נוזיק שבוורשה.

כהוקרה לחסידי אומות העולם באשר הם, שבניגוד לסובבים אותם, מצילים אלו ראו ביהודים בני אדם וסברו שיש להם מחויבות מוסרית כלפיהם, נסיים עם מילותיו של חיים חפר:

חסידי אומות העולם

אני שומע את הכינוי "חסידי האומות" ואני מנסה
אני מנסה לחשוב על אנשים שנתנו לי מסתור ומחסה
אני מנסה לחשוב שומע ושואל: לו הייתי במקומם מה הייתי עושה?
אם אני, בתוך אוקיאנוס של שנאה, מול עולם מתמוטט ובווער
אם אני הייתי נותן מסתור לבן עם אחר?
אם הייתי מוכן, אם בני משפחתי היו מוכנים
לחיות בפחד מתמיד כזה בתוך הרחוב, בין השכנים,
לחלום בלילות את צעדס הכבד של התליינים
מוכן להמשיך ולהלך בין מטחי היריות ולהבי הסכינים
בתוך לחשי הרכילות ומלמולי השמועות ותקוות המלשינים,
וכל זאת, לא לילה אחד, לא חודש, אלא שנים?
בתוך המלחמה הנוראה - הם שעמדו יום יום בקרב
היו עמודי החסד והרחמים שעליהם העולם עומד
ובפניהם, בפני גבורתם, שהיא עדיין לנו חידה
אנחנו, היהודים מרכינים ראשינו - בתודה

סיפורו של חיים מובא בספר:

יערות אבודים,

מאת: רות מילרד,

בהוצאת אפי מלצר, 2010

רות מילרד
יערות אבודים

טקס האזכרה לקהילות: רוקיטנה, סאוני, דומברוביצה, ברזנה, ופאלובקה,

ולאדימורץ, ברז'ניץ, אנטונובקה, הורודץ והסביבה, תשע"ז

דברי נצח כדור כצ'ני

מאת: אייל יסוד

שלוש לכולם, להכיר את סיפור המשפחה שלי
מדומברוביצה וגם לעשות את זה עם אבא שלי מבחינת אבי, זו הייתה הזדמנות לסגירת מעגל ולכבד את זכרו של אחיו, דודי, שמעון יסוד ז"ל, אשר עלה ארצה בגיל 9 חודשים עם סבי וסבתי והשנה הלך לעולמו.
התבקשתי להגיד מספר מילים על המסע עצמו.
מטלה קשה. אך למזלי יש אילנות גבוהים להיתלות בהם.
יצחק כצלנסון, ביושבו במחנה ויטל יחד עם בנו, כתב את הפואמה על העם היהודי שנהרג. שם הוא כותב:

שמי אייל יסוד, בנם של אורי ואמירה יסוד, אחיהם של מירב ורועי, יליד קריית חיים. נכדם של יעקב יוסף ונחמה יסוד ילידי דומברוביצה, אוטו ואלי נוישטטל ילידי ויצטאו אשר בצ'כוסלובקיה.
כאשר אבא שלח לאחי ולי את תוכנית המסע לקהילות ווהלין, כדי שניתן את חוות דעתנו המקצועית בתור מדריכי פולין, קפצתי על ההזדמנות ואמרתי לאבא כי אני רוצה לנסוע אתו. בלי לחשוב על ההשלכות שיכולות להיות להחלטה כזאת. מבחינתי זו הייתה הזדמנות חד פעמית

השמש בעלותה בפקר מעל לעינה בליטא ופולין לא עוד תמצא בשעת השחרית יהודי זורח בחלון, וכן מגיד שם פרק תהלים, ועוד אחד לבית מדרש צועד – בקל הדרכים יוסיפו אפרים לנסע בעגלות לקראת השמש העולה, נסוע ליריד, אללי, גוים רבים כל כך! רבים משהיו! והשוק מלא ואינו מלא, השוק, השוק כמת.

לא יפאר עוד יהודי את הירידים כמלפנים, לא יתה אותם, ורות בם לא עוד יפת, לא תתנופף קפוטה יהודית על פני שמי הקמת, תפוחי האדמה והגריסים, על פני שוקים בהמונם, ויד של יהודי לא תנשא עוד למשש רכות בתרגגלת, להתליק עור עגל... האפר, שבור, בצער יד, יצליף סוסו הדל, ישיב העגלה מלאה לכפר... חסלי! יהודים בארץ עוד אינם!

יצחק כצלנסון הצליח לדייק את התחושה שאיתה נסעתי. אנו נוסעים לארץ שאין בה יותר יהודים, המשפחות שלנו אינן עוד שם, וגם אנשי הדור הראשון אשר ליוו את המסעות בעבר, רובם אינם אתנו היום. ולאלו שעדיין אתנו אחל בריאות ואריכות ימים.

אבא קובנר, איש השומר הצעיר כתב בנובמבר 1983 את הדברים הבאים:

"כשעליתי ארצה אחרי מלחמת העולם השנייה, הייתי פוגש את צעירי הארץ, ומאזין לשיריהם ולהגם בבחינת ראשון - כבני אדם - יהודים, שיש להם הכרה ברורה שהם אכן כותבים מגילת יוחסין חדשה, שמתחילה בהם. ובחושבי על מגילת היוחסין שנשרפה באירופה, היה לי צער כפול על בני הדור המצוין של ישראלים צעירים, שבשעה שיתבגרו ויזדקנו אפשר אפילו שלא ידעו על מה הם צריכים לבכות."

איך ממשיכים מפה? איך נוכל לדעת על מה לבכות? איך נוכל להכיר את מגילת היוחסין שנשרפה? איך תוכל לקום קהילת זיכרון חיה של קהילות ווהלן? מה צריך להיעשות כדי שגם הדור השני, השלישי, הרביעי יוכלו לחבר את החוליות בשרשרת האין סופית הזו של זיכרון וזהות.

ואני, דור שני בארץ, שרק בעשור האחרון החל להתעניין יותר ויותר בהיסטוריה של העם היהודי, שלא הכיר את כל הדודים והדודות, הקרובים ובעיקר הרחוקים, ובתור בן זקונים פקד עם הוריו כל בת ובר מצווה של רחוק כזה או אחר, נותרתי עם חלל גדול במקום של ההיכרות עם אותו חלק ביהדות שאינו עוד אתנו.

זכור לי שסבתא נחמה סיפרה לנו על החורף הקשה, על המרתף, על ההיערכות לקראת החורף הקשה, על היער שבו הייתה הולכת לאיבוד, על הציונות, על כך שידעה עברית מהבית, אבל לא הכרתי שום דבר מעבר וגם לא שאלנו יותר מדי.

לא נסעתי כדי למצוא את הבית, את הרחוב או אולי את הקבר, למרות שהייתה מחשבה שכזו. הסיבה המרכזית שבגללה נסעתי הייתה לחבר עוד חוליה בשרשרת הדורות. אותה שרשרת דורות שמרכיבה את זהותי. להכיר, לתהות על קנקנם של החיים היהודים של אז, מה נשאר מהם היום, את מה זוכרים ואת מה אולי מעדיפים לשכוח.

ועתה, אתגר גדול עומד בפני הקהל הקדוש הזה. האתגר של איך ממשיכים מפה.

אבוי לי, תם הכל... היתה אמה והיא איננה עוד, היתה היתה אמה והיא איננה... חסלי! מעשיה היא, ראשיתה עוד בחמש שלנו, ועד היום הזה... ספור נוגה-נוגה ומי יאמר, נאה אף הוא?

זר קהילת דומברוביץ'
זר יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשס"ח

אזכרה שנתית לכלל קהילות ווהלין תשע"ז

דברי נצח לאורדים

מאת: זאב הוכמן

גדות נהר פריפט.
עדויות ראשונות על נוכחות יהודים ברטנה
נרשמו כבר בשנת 1516.

חיי הקהילה ברטנה היו מאוד עשירים.
החיים היהודיים התנהלו בבית הכנסת
הגדול ובבתי מדרש ושיטבילים. היו בה
מוסדות חינוך מכל הזרמים. כמו כן
התברכה בתנועות נוער חלוציות כגון:
החלוץ הצעיר, בית"ר, השומר הצעיר, הנוער
הדתי ועוד. יהודי רטנה התפרנסו ברובם
מיגיע כפיהם.

הגרמנים נכנסו לרטנה בשנת 1941 ב-23
ביוני. האוקראינים ניצלו את המצב
והחלו לערוך פרעות ביהודים.

בשנת 1942 סמוך להשמדה חיו בה
כ-2500 יהודים מתוך כ-4000 תושבים.
בערך כ-65% מכלל התושבים.

בי"ב באלול תש"ב 25 באוגוסט 1942
חוסלו יהודי רטנה בבורות שהוכנו
מבעוד מועד בגבעות פרוכוד ע"י הגרמנים
ועוזריהם האוקראינים.

בגבעות פרוכוד הושמדה רוב משפחתנו.
מצד אבי לא נשאר אף אחד ומצד אמי
נשארו בודדים.

ממועד זה בעצם חדלה להתקיים רטנה
היהודית.

רטנה שוחררה בידי הצבא האדום בתאריך
22 במרס 1944. אחרי המלחמה חזרו אליה
14 ניצולים, אך מהר מאוד הם עזבו את
העיירה.

בגבעות פרוכוד בשנת 1995 הוקמה מצבת
זיכרון לזכר הנספים על ידי ניצולי העיירה
החיים בישראל.

ערב טוב לקהילות ווהלין, ערב טוב
לקהילת רטנה, ערב טוב למשפחה שלי.
ראשית כמה מילים על רטנה.

רטנה ממוקמת במערב אוקראינה בפלך
ווהלין בקודקוד הגבולות, בלארוס, פולין
ואוקראינה. 60 ק"מ מקובל ו-70 ק"מ
מבריסק.

העיירה נוסדה בראשית המאה ה-12 על
גדות הנהר וויז'בסקה כחלק מהממלכה
הרוסית של קייב.

השם רטנה לקוח מהמילה הרוסית
"ראטן" שמשמעותה מלחמה. כנראה
שהתחוללו מלחמות באזור הזה.

בשנת 1366 עברה העיירה לידי קאזימיר
הגדול מפולין.

בתחילת המאה ה-15 סבלה העיירה
מקשיים כלכליים וכמעט התרוקנה
מיושביה.

בראשית המאה ה-16 בימי שלטון
הנסיכים הפולנים לבית סנגושקו היו בה
הרבה מפעלי חרושת, מבשלות שיכר ויין
שרף, בתי מלאכה לעיבוד עורות, טחנות
רוח וטחנות קמח שהופעלו על ידי סוסים.
המצב הכלכלי באותן שנים היה טוב.

בשנים 1706 - 1707 בתקופת המלחמה בין
פולין ושוודיה, נחרבה העיירה ותושביה
הושמדו כמעט כולם.

הניצולים שהצליחו לברוח חזרו והקימו
את העיירה מחדש.

מרטנה הישנה נותר רחוב אחד והוא כונה
רחוב "העיר הישנה".

כשחזרו הניצולים הם בנו את בתיהם
מחדש לא הרחק מהעיירה שנחרבה על

מרטנה אלינו להירניקי. בדרך נתפסה על ידי שוטרים אוקראינים. הם רצחו אותם על אם הדרך.

דודתי בלה ושני ילדיה חיו בבריסק. בעלה נעצה. סבא הרצל שלח עגלון על מנת להביאה להירניקי. דודתי אמרה לעגלון "אני לא יוצאת מכאן ללא בעלי". יש לנו תיעוד מגטו בריסק שאכן משם היא לא יצאה.

אצל משפחתו של אלכסנדר אדם מצאנו מסתור חודשיים בתוך בית שהיה בבניה. באחד הערבים התארחו אצלו שוטרים אוקראינים. נפשנו פרוח מרוב פחד.

אצל משפחת ווקולה ואנה מטאביוק מצאנו מסתור שבעה חודשים ברפת. יחד עם החזירים והפרות וגם כינים ופרעושים, בתוך כוך שהיה בנוי מחציר, ללא אוורור ואור שמש מבלי להוציא הגה פן ישמעו אותנו, שלא לדבר על חוסר תנאי היגיינה מינימליים.

ווקולה ואנה מטאביוק ובנם הוכרו כחסידי אומות העולם.

בכלכלה היום יומית המשפחה נעזרה במשפחות של אוקראינים. אבי ודודי היו מחזרים על הפתחים עם רדת החשיכה. לא קרה מצב שחזרו עם ידיים ריקות.

באחד הלילות אבי יצא עם דודי לאסוף מצרכי מזון. זו הייתה הפעם הראשונה שכל אחד פנה לדרך אחרת על מנת לקצר את השהות מחוץ למסתור.

תוך כדי הצעידה חזרה, פלחו יריות את האוויר. אבי לא חזר כל אותו הלילה. אתם יכולים לתאר לעצמכם מה התחולל בחלל המסתור אותו לילה. בבוקר השכם הגיע הגוי ובפיו הבשורה המרה.

בלילה למחרת משפחתו של ווקולה קברה את אבא על גבעה לפי הנחיות שקבלו מסבא הרצל. הגבעה נקראת בפי המקומיים "גבעת יענקל". המקומיים משמרים את המקום. חלקת הקבר גודרה בגדר מעץ.

בשנת 2014 הוקם אתר זיכרון בגבעות פרוכוד, במקום שבו הוצאו בני הקהילה להורג. האתר הוקם על ידי גוף בינלאומי יהודי נוצרי שמטרתו לשמר בתי קברות ואתרי השמדה של יהודים באירופה. כדי למנוע ביזת קברים כוסו הקברים בשכבת בטון, לאחר שברחבי אוקראינה התגלה מחזה מחריד ומבזה. האוקראינים חופרים בבורות המוות על מנת למצוא מציאות.

הסיפור האישי המשפחתי

עם כניסת הגרמנים לרטנה ב-23 ביוני שנת 1941 התגוררה בה משפחתי מצד אבי: הסבים לייבל וחייקה הוכמן, הדודים ובני הדודים. משפחתי מצד אמי: הסבים הרצל וחסייה קמיניצקי, אמי אודל, אבי יענקל ואנחנו הילדים, לאה וזאב, ודודי בן ציון התגוררנו בכפר הירניקי כ-4 ק"מ מרטנה, בבית שנבנה על ידי סבא הרצל בשנת 1926. הבית עדיין עומד על תילו ומתגוררת בו משפחה אוקראינית. ברטנה חיו בני משפחה נוספים המסועפים לשתי המשפחות.

נאלצנו לברוח מביתנו ולחפש מקומות מסתור במשך כשלוש שנים.

כל יום נדדנו ממקום מסתור אחד למשנהו. שום דבר לא היה מובן מאליו. הדבר היחידי שהיה ברור ומובטח - במידה ונתגלה אין לנו סיכוי לשרוד, גורלנו - כדור בראש.

הסתתרנו ביערות ובחורשות שבסביבה, ברפתות של אוקראינים מקומיים ללא ידיעתם. פעמים חזרנו לביתנו שעמד שומם ללינת לילה. עד לתקרית שבה פורצים חדרו לבית כאשר שהינו בו. הם הופתעו לגלות שעדיין קיימים יהודים במקום. הם ברחו, גם אנחנו ברחנו, ונאלצנו להעלים מהמקום במהירות האפשרית. למזלנו, למחרת הוקמה תחנת משטרה בביתנו.

דודתי קלרה עם שני ילדיה יצאה בלילה

לאחר הרצח של אבי, נפלה הדאגה לצרכי מזון על כתפיה של אימא. היא הייתה יוצאת ביום מחופשת לאיכרה, עוברת בין בתי המקומיים לבקש אוכל. היא אמרה לי: "אני כבר לא פחדתי מהמוות".

באחד הימים באוגוסט שנת 1943 הופיע ווקולה, האיכר המציל שלנו, בפתח הרפת שבה התחבאנו, בלוויית אוקראיני לאומן בנדרובצ'י. הבנדרובצ'י קבע שעל המשפחה לעבור למחנה שלהם לביצוע עבודות תחזוקה, והם יפרשו את חסותם עלינו. הגענו לרצ'יצ'ה המחנה של הבנדרובצ'י. שם קבלנו בית קטן ואוכל. במשך תשעה חודשים שהינו אצלם עד אפריל 1944. זו פעם ראשונה מאז כניסת הגרמנים לרטנה היינו "מוגנים" במרכאות. הנדודים פסקו והיה מקום להניח בו את הראש. עם התקרבות הצבא האדום והפרטיזנים, החליטו הבנדרובצ'י לחסל אותנו. בזכות בקבוק וודקה והקצין האחראי עלינו, שהתריע מבעוד מועד ותדרך אותנו איך לברוח, שרדנו.

אין ספור פעמים חיינו היו מוטלים על כף המאזניים כחוט השערה לפני חיסול. עם השחרור אספנו את עצמנו, והתחילו הנדודים לכיוון ארץ ישראל.

בקרתי פעמיים ברטנה עיירת ילדותי. קול פנימי לא נתן לי לנסוע ולהגיע למקום שבו רצחו את אבא ואבדנו אותו ואת רוב משפחתנו.

בביקור הראשון סיירנו היכן שפעם היה השוק, הלב הפועם של העיירה, וברחוב שבו גרו הסבים שלי לייבל וחייקה הוכמן. אישה מקומית הזמינה אותנו לכוס תה אצלה בבית. בשיחה הקולחת שאלנו מה היא זוכרת מהתקופה ההיא. אמרה שהיא הייתה מאוד צעירה אבל אחיה היה מבוגר יותר. הזמינה את אחיה והוא התחיל לספר על היהודים שגרו כאן ותוך כדי הזכיר את משפחתי ואת אבא שלי. נשימתי נעצרה,

קפאתי, עברה בי צמרמורת בכל הגוף. הוא תיאר את אבא לפרטים. הבן שלנו קובי, שקרוי על שם אבא והיה איתי במסע, אמר שהתיאור מתאים לסבא יענקלה, כך הם קוראים לו עד היום.

עלינו לקברו של אבא בכפר ברודי ב"גבעת יענקל". כיבדו אותנו בנוכחותם מקומיים רבים, צאצאי המצילים ונציגי העירייה. עלינו למצבת הזיכרון בפרוכוד. גם כאן כיבדו אותנו נציגי העירייה ומקומיים. בקרנו גם בבית שלנו בהירניקי. הבית עומד על תילו וזיכרונות הציפו אותי, בכל זאת זכרתי משהו.

חלקנו כבוד לווקולה ואנה מטאביוק בחלקת הקבר בו הם קבורים. הודינו להם על כל מה שעשו עבורנו.

בנסיעותיי פגשתי אוקראינים שהכירו את המשפחה. למדתי דברים שלא ידעתי. מפי אחד השכנים שמענו שבאחד הימים הוא היה ברטנה עם אימא שלו וראה איך מובילים כ-300 מיהודי רטנה בצעידה ובמכות אל בורות המוות בפרוכוד. למדתי שהיו גם אנשים טובים בתוך ים המוות והשכול. סיפורים על אנשים שסיכנו את משפחתם בזה שהושיטו לנו יד ולעוד משפחות יהודיות. פגשתי את בני משפחותיהם וניתנה לי הזכות להודות להם על המעשים הטובים.

בצעירותי התעלמתי, לא עניין אותי, לא שאלתי שאלות, גם לא סיפרו. היום כל בדל של מידע פותח את הפצעים מחדש.

רטנה עוברת תהליך פיתוח, העיר נבנית ומתרחבת. גם היום תוך כדי החפירות מוצאים עצמות אדם של יהודים השייכים למשפחת רטנה שנרצחו בימי הזוועה.

הזוועות מלוות אותנו 76 שנים, שום דבר לא יכול לנחם על האובדן.

הנחמה היחידה היא דור ההמשך שהקמנו, הממלא את לבנו וחיינו בשמחה רבה.

חרתנו על לבנו ועל דגלנו לעולם לא עוד.

סיפורם של שמואל ושרה גולדמן על ימי "החלוץ הצעיר" לקטו ילדיהם: אהרן גולדמן, עדנה פרידמן, וברוריה ביגמן

סיפורו של שמואל גולדמן

מתוך: רטנה; ספורה של קהילה יהודית שהושמדה, ערך: נחמן תמיר, ארגון יוצאי רטנה
בישראל, 1983 (עמ' 282-283) <http://yizkor.nypl.org/index.php?id=1358>

החיים נער שראה במו-עיניו פוגרומים. עברתי לבית-הספר "תחכמוני", ומשם לבית-הספר התיכון "תרבות". החלה לפעום בליבי רוח חדשה שמצאה פורקן ע"י פעילות בקרב הנוער - לארגנם בתנועה חלוצית.

יחד עם עוד מספר חברים, ביניהם אברהם גרבוז ז"ל, ישראל הוניג, שמחה לייקר, צ'רנה גרינשטיין, מאיה ויינשטוק, ובעזרתו של מרדכי ינובר ז"ל, ייסדנו את סניף "החלוץ הצעיר" ברטנה ומאז הייתי נתון כל-כולי לתנועה זו. השתתפתי במושבת-קיץ ראשונה של "החלוץ הצעיר" בוהלין. בעיירה ברסטצ'קה, שבין מדריכיה היו: חומה חיות ז"ל, ומשה ברסלבסקי ז"ל מארץ-ישראל. מושבה זו חיסנה אותי מבחינה רעיונית, שחררה אותי מלבטים וספקות, אשר מצאו בטויים בשירים שכתבתי אז ובהשתפכויות שלי ביומני האיש. את "החלוץ הצעיר" ראיתי כתוצר המציאות היהודית בעיירה ודבקתי בו בכל מאודי ונפשי.

הקשר עם "החלוץ הצעיר":

ברטנה למדתי אצל לייזר ברושנק, נחמיה ואצל ר' הרשל. לאחר מכן עברתי לבריסק. תקופה קצרה הייתי בישיבה של הרב סוקולובסקי. השתייכתי לקבוצת "התעוררות" שהיה בה מן החינוך התורני הקיצוני. התחלתי לשחות ב"ים התלמוד", אך בו בזמן הושפעתי גם מן הרוח הציונית אשר חדרה לחוגי הנוער היהודי בבריסק וכן מבני הבית אצלם גרתי, שהיו שייכים לסניף "גורדוניה". בניגוני הגמרא שלי התמזגו צלילי השירים העבריים ששמעתי בבית זה. הייתי כבר נער בגיל 14-15. התחלתי להרהר על דרכו של העולם ודרכי אני. מסתבר, כי בגמרא לא מצאתי פתרון לשאלות שהציקו לי וקבוצת ההתעוררות בישיבה לא היה בה כדי להנחות בדרכי

Skene יוסב כורה
Skene הראונה

בענייני התנועה, ובאחת העיירות אף נאסרתי על ידי המשטרה, שכן חשוד הייתי בעיניה בפעילות קומוניסטית.

לימים נבחרתי כמזכיר של "גוש תל-חי" אשר ראה עצמו כמי שנועד ליישב את הגליל העליון, ואכן בעלותי ארצה באוקטובר 1933, עם רעייתי שרה, שאף היא הייתה מפעילי התנועה, הלכנו ישר ל"איילת השחר", שם התרכזו אנשי גוש "תל-חי" מפולין.

יצאתי להכשרה בקלוסובה ומשם לסמינר עולמי של החלוץ בוורשה בהנהלתו של יצחק טבנקין. משתתפי הסמינר הזה היוו אחר כך את הקבוצה הפעילה של התנועה החלוצית. התפזרנו לפי תכנית מרכזית לאזורים השונים. תחילה עבדתי במרכז החלוץ הצעיר - במח' האירגון - ולאחר מכן נשלחתי לגוש "תל-חי" בנימאן ופעלתי למען אירגון הסניפים של "החלוץ הצעיר". נדמה לי שאין עיירה אחת בין לידה ווילנא שלא ביקרתי בה

עם סיום השנה

מאת: אליהו ליפץ, שמואל גולדמן, מתוך: תל חי קיבוץ הכשרה בפולין, מאת: יעקב זילברשייד ואריה פיאלקוב, לוחמי הגיטאות, 1979, (עמ' 129-126)

הראשונה הביאה בכנפיה את פלוגת לידה. לידה, כמאמץ ראשון של הקיבוץ בדרך למימוש שאיפת הציבור ליציאה מההסתגרות הקודמת, כניסיון ראשון לחדירה לעיר, למקצועות ומקומות-עבודה חדשים, שרגל יהודי טרם דרכה בהם - ערכה רב. לידה פותחת, לכן, דף חדש במסכת היצירה של קיבוץ תל-חי. ממספר זעום של 7 חברים גדלנו לציבור בן 50 חברים, ועוד ידנו נטויה.

עם העברת נקודת-הכובד של הקיבוץ ללידה, רבו השאלות על סדר יומנו. התנאים האובייקטיביים בעיר לא היה בהם כדי להעלות את החיים הפנימיים, לשפר את היחסים, להפרות את המחשבה וכוחו המלוכד של הקיבוץ, אלא להיפך - לפזר ולפורר כל רצון והתאמצות ליצירת הווי-חיים חדש. ארבה סכנה וגדלה החרדה לטשטוש התוכן האמיתי של הקיבוץ. העיר על כל שלילתה ומגרעותיה "פעה" לבלענו, ונדמה היה שכל המאמצים היו לאל.

...זמן ממושך של נדודים עבר על קיבוצנו, עד שכבש את נימאן, מקום שבו מתחילה פרשת חיי קבע. התנאים הנוחים אפשרו גידול הקיבוץ במקום, אולם חסר הרצון להיות כוח מקיף רבים, משפיע בגליל ומכוונו. מקומות-עבודה בסביבה לא נוצלו לארגון פלוגות. והקיבוץ בנימאן נשאר בודד בסביבה בלי קשר ומגע חי עם התנועה הרחבה.

נעימים תססו להם החיים על יד נימאן השקט, ולכולם הבטחון הגמור ליום המחרת בקיום הקיבוץ במקום.

אולם "נתהפך הגלגל". רבו הזעזועים, העבודה התחילה להצטמצם, ענפי-עבודה חשובים במגרש נתערערו ובוטלו בשל המשבר הקשה בתעשיית-העץ, וגדלה החרדה לרגל התנודה הפתאומית שתקפה מקום "כה בטוח". התחילו בירורים ממושכים, והוכר שבבידודות ובהצטמצמות כרוכות סכנות לרוב וחסרה הערובה לקיום המפעל. הסיכום היה: התרחבות, כיבוש מקומות עבודה חדשים וההסתערות

"תל-חי" האוחד פלוגה בביאליסטוק
1933

שרה ושמן בסורה השלישית מלמעלה,
Sknen 3-1 2

שתי הפגישות של הקיבוץ שהתקיימו (מאי-יולי 1931, נימאן) דנו בשאלות הכאובות הללו. הבירור היה מקיף ומלא. גילו את הפצעים למען מצוא פתרון מידי להם. בסיכום הפגישות הובלט ביתר תוקף שהתנאים האובייקטיביים (כגון תנאי דירה, אופי העבודה המפריד בין חברים, ביקורים תכופים של תושבי העיר וחברי הסניף וכו') לא בנקל ישתנו. במרכז הדברים יש לכן להעמיד את החבר הפרט עצמו, שנתבע לבקורת עצמית ולהתרכזות-יתר בענייני הקיבוץ.

מאוששים ומחוזקים מנסיון לידה שהצליח, המשכנו ב"כיבוש העבודה". וכפרי ה"כיבושים" הללו הוקמה פלוגת ג'מברובה. במשך חדשים מספר גדלנו מ-25 חברים בפלוגה אחת ל-65 חבר ב-3 פלוגות. עם התרחבותו של הקיבוץ התעוררה שאלת טיפוח הקשרים בין הפלוגות ובמועצת הפלוגות שהתקיימה בלידה בחודש יולי הובררו ולובנו הדברים. נתקבלו החלטות הקובעות את היסודות הארגוניים-חברתיים של הקיבוץ המתבטאים בשיתוף מלא ואחריות כללית בכל שטחי החיים.

Skene עומד, חמישי Sknen
בסורה העליונה.
השנה היא 1933 ולא כפי שצוין
מלמעלה

הצריך שלנו

מאת: שמואל גולדמן

מתוך: ספר תל-חי (עמ' 129-128)

תל-חי לאחר האיחוד, (עמ' 214-216)

איחודם של שלושת הקיבוצים תל-חי, מעפילים והכובש לגוש קיבוצי אחד - הביא למפנה בחיי הקיבוצים ובאופי פעילותם. מקיבוצים קטנים ומבודדים קם גוש קיבוצי אחד גדול עם פריפריה של פלוגות, דבר שחייב לבחור מוסד מרכזי שיבטיח את הקשר ביניהן ויטפל בענייניהן. למטרה זו נבחרה מזכירות מרכזית שמקום מושבה נקבע בינתיים בלידה.

להלן ידיעות על המצב בגוש כפי שהתפרסמו בעלון הגוש "ידיעות":

מס' 1. 24.6.1932

המזכירות המרכזית, בישיבותיה האחרונות החליטה:

להכניס רגולאציה בתנועת החברים. פלוגה הזקוקה לתוספת חברים תפנה אך ורק למזכירות, היא תעביר חברים מפלוגה לפלוגה והיא אשר תדרוש אנשים מהמרכז.

מס' 5. 1.10.1932

בימים 19-21 לח. ז. תפתח בפלוגתנו בביאליסטוק ישיבת המועצה המורחבת, בהשתתפות משלחת מטעם המרכז: גרשון אוסטרובסקי ופ. בן-דורי.

כל פלוגה שולחת ציר על כל 15 חברים. כדי לאפשר את ההשתתפות מכל הפלוגות, בסה"כ בקיבוץ תל-חי - 11 פלוגות, ובהם - 275 חברים.

נימאן, סתיו 1931

קדרו שמים, התכסו עבים וגשם עז ירד עם ערב. בצריך המולה, זועפות חרקו מיטות הברזל שהוזזו ממקומן לעמדות יבשות יותר. התרוקן המטבח מאוצרותיו - הקערות והספלים הועמדו נכונים לקלוט לתוכן קילוחי הגשם הסתווי הקרירים שחדרו דרך הגג פנימה.

שבור גג צריפינו. חודרים המים ומרטיבים את החלוצים שנצמדו בעקשנות למקום הכשרתם זה וממלאים חללו של הצריך בשירה נוגה וחרישית: "אהל שח, וסתיו ודלף".

המחשבות נתונות לארץ הנכספת - ומי ישים לב לסערה המשתוללת בחוץ!...

חוסר עבודה. פחתה העבודה במנסרה. החברים מודאגים ומתכנסים לאספה. ברור לכל, כי בעוד שבועות מספר ישארו בעבודה בודדים בלבד - ומה יהיה על שאר החברים? כיצד נקיים את היחידה כולה?

הצריך פרוץ ואיננו ערוך לתנאי חורף. מחסור חמור בבגדים ונעליים. מחסן הפרודוקטים ריק כמעט ובקופה אין פרוטה לפורטה. החברים שרויים בדאגה עמוקה ומעלים הצעות על חיפוש מקומות עבודה בסביבה הקרובה ובלבד לשמור על נימאן - מרכזו של קיבוץ תל-חי. והנה קם אחד החברים ופותח בשירה:

חבריה, חבריה,

מה נעשה בלי עבודה,

איפה, איפה נעבוד?

ונוצר מעגל ומשתלבים בריקוד ושירה אדירה בוקעת:

חבריה, חבריה ---

החלטות המועצה

חדשים. המזכירות המרכזית תפקידה לרכז את כל פעולות הקיבוץ בשטח העליה, כיבוש, ארגון העבודה, הכלכלה והמשק, העברת חברים, עזרה הדדית וכו'. המועצה מכריזה על הקמת קופת חסכון - מוסד כספי לעזרה הדדית. ההכנסות לקופת החסכון מצטרפות: (א) מהפרשת 2% מהכנסות העבודה; (ב) מהשתתפות מרכז "החלוץ" בסכום דומה (ג) מהכנסות שונות. הקופה תיתן הלוואות לפלוגות לזמנים מסוימים לסידורים קונסטרוקטיביים: דירה, מאפיה, סדנאות, וכו'.

3. המועצה מחליטה על הקמת ספרייה מרכזית נודדת לקיבוץ. כל פלוגה צריכה לחתום על "דבר", לארגן שיעורים לעברית ולהשליט את השפה העברית בחיים.

הרוח החלוצית המשיכה לדרבן את הורינו כל חייהם. אנו, ילדיהם, גאים שזכינו ליהנות מהשראתם.

1. העליה לארץ צריכה לבוא אחרי הכשרה ממושכת בקיבוץ, אשר תקנה לחברים הרגלי עבודה, התפתחות תרבותית ועברית, כוננות לכיבוש ויחסי חברה שיתופיים.

זכות החבר לעמוד לאישור לעליה אחרי 9 חדשי הכשרה מינימום. המזכירות המרכזית היא ועדת העליה של הקיבוץ. בסמכותה לבטל החלטת פלוגה, והיא קובעת את התור בהתחשב עם אישורי הפלוגות. רואים בקופה המשותפת יסוד עיקרי בסידור עליית חברי הקיבוץ.

2. המועצה בוחרת במזכירות מרכזית בהרכב של 5 חברים ומקומה יהיה מעתה בביאליסטוק. למזכירות נבחרו: שמואל גולדמן, שרה פפיה, עוזר גורודייסקי, מרדכי טרשצ'נסקי והדסה חווין. המזכירות המורחבת תמנה 14 חברים: 5 חברי המזכירות ו-9 חברים מהפלוגות, ומתכנסת כל 3

זר קהילת רטנה, ערב יום
הזכרון לשואה ולגבורה תשס"ח

ערב פסח – זיכרונות

מאת: משה טרוסמן

נר דולק, ובדק בכל פינה בבית לוודא שלא נשאר חמץ.

השלב הבא בהכנות היה שלב הכנת התבשילים:

אימא וסבתא בישלו את מטעמי החג, דגים ממולאים, מרק עוף, צלי בשר, צימס (גור מתוק), תוספות למיניהן, קומפוט ועוגת פסח.

אני זוכר שהריחות שעלו מהמטבח גרמו לנו, הילדים והגברים, להיות רעבים, אך ברור שלא הרשו לנו לטעום ממטעמי החג. את המצות אפו אצל סבא חיים שהיה מומחה באפיית המצות.

בני דודים שלי ואני נהגנו לבוא לביתו של סבא לעזור באפיית המצות.

היינו באים, רוחצים ידיים, חולצים נעלים ולובשים בגדים נקיים. לאחר זאת הרשו לנו להיכנס לחדר האפייה, שם היינו מחזיקים גלגלת ועוברים על המצות כדי לחזור בהן חורים. המצות היו עגולות יפות וטעומות.

ערב החג הגיע. בחדר הגדול פתחו הורי שולחן גדול מאוד וסביבו כסאות לכל בני המשפחה. על השולחן נפרשה מפה יפהפייה עשויה משי ומקושטת בפרחים. על המפה ערכו צלחות פורצלן עם פרחים צבעוניים, סכום מכסף, גביעים לכל ראש משפחה וגביע מכסף לאלהו הנביא. מפיות משי רקומות לכל אחד.

על השולחן עמדו פמוטים מכסף.

בחוץ אביב. הכול פורח. שעת בין ערביים. אווירה של התרגשות אופפת אותנו, כולנו לבושים בבגדים חדשים, אבא לבוש בחליפה מהודרת, אימא בשמלה יפהפייה.

ערב פסח בעיירה רוקיטנה בשנת 1937 אני בן חמש. כאילו היה אתמול.

אוירת חג הפסח מורגשת בכל מקום בביתם של סבי, סבתי ודודי, ובכל בתי היהודים.

ההכנות לחג הפסח התחילו חודשים לפני כן. בחצרות של היהודים גידלו אווזים (מי שלא גידל אותם בעצמו קנה מהגויים). כבר לאחר חג החנוכה שחטו את האווזים, ניקו אותם במקום שהוכן לכך מראש.

מרטו את הנוצות, מהנוצות הכינו שמיכות פוך (פרנה) וכריות. מהשומן הכינו מעדני שומן (שמאלץ וגרבן). את השמאלץ סיננו לתוך כדים גדולים שהיו עשויים מזכוכית או מקרמיקה, את הכדים אטמו והעלו לעליית הגג (הבוידס). לבוידס היו שימושים רבים, בין השאר שימש לתליית הכביסה.

אני זוכר היטב איך אימא הייתה לוקחת אותנו לחייט, אותי ואת אחי הגדול יששכר, לתפור בגדים חדשים לחג. אחרי החייט הגיע הזמן לקנות נעלים חדשות, לנו, לאימא וגם לאבא.

את קירות הבתים סיידו, ומירקו בעיקר את המטבחים.

לאחר שהבית היה ממורק ומסויד, הגיע שלב החלפת הכלים. מהבוידס הורדו כלי האוכל החגיגיים שהיו מיועדים לחג הפסח, והכלים היומיומיים אוחסנו למשך כל ימות החג.

מספר ימים לפני החג הוצא כל החמץ מהבית, ואת החמץ היו מוכרים לגויים. בערב פסח היה מתקיים הטקס הקבוע של ביעור חמץ. אבא הסתובב בבית עם

מול אבא ישב סבא חיים ולידו סבתא טמה. ליד הסבתא ישבו שתי אחיות של אבא, הדסה (הודל) וחנה. ומצדו השני ישב הגיס של אבא, שלמה, לידו שני הילדים ניסל וזיסל ואשתו, אחות של אבא דבוסי. אבא ברך ואחי שאל את הקושיות. את ההגדה קראנו עד לסעודה.

הוגשו קעריות לנטילת ידיים לראשי המשפחה. לאחר נטילת הידיים הוגשה הסעודה. מיד לאחריה המשכנו בקריאת ההגדה, ושרנו את השירים הידועים חד גדיא ואחד מי יודע ועוד, וכך נגמר לו ערב החג הראשון.

למחרת, לאחר התפילה, התחילו ההכנות לליל הסדר השני. כמו בערב הקודם. הכול חגיג, השולחן ערוך, התכנסות של המשפחה וארוחה חגיגית.

אווירת החג ליוותה אותנו במשך כל ימי החג. ההכנות והאווירה, הריחות, הזיכרונות, הגעגועים לימים ההם לא מרפים ממני.

אנחנו הילדים לבושים בבגדים חדשים, מבהיקים.

סבא, אבא ואנחנו הילדים ובני הדודים היינו הולכים לבית-הכנסת הישן. אבא היה מתפלל שם יחד עם הרב סמס, רבה של העיירה והסביבה ועם השוחט טריגון. הערב בבית הכנסת זכור לי כאילו היה היום. האווירה הייתה מלאת התרגשות, חגיגות ושימחה. המתפללים ברכו זה את זה, אפילו אותנו הילדים - בברכת חג שמח כשחיוך על פניהם.

הילדים הקטנים היו מגיעים עם כיסים מלאים באגוזים, יוצאים לחצר בית הכנסת ומשחקים באגוזים.

לאחר התפילה חזרנו הביתה והתחלנו בקריאת ההגדה והסעודה.

אבא בראש השולחן, בכיסאו היה מונח כר גדול מאוד ממולא בפוך.

אחי יששכר ישב בצדו האחד של אבי ואני בצדו השני. אימא ישבה לידי בראש השולחן.

השוק ברוקיטנה
כפי שנראה
בעבר

הבחור

מאת: יעקב שריד

הקדמה

הסיפור "הבחור" הוא פרק נוסף מהספר "שישה דורות בזיכרוני" שכתב אבי, יעקב שריד. בפרק הקודם שהובא בילקוט מס' 66 סופר על בן דודו של אבי, סרול, ועל גורלו בעיירה קוזין. בפרק זה מספר אבי את סיפורו של עלם צעיר וחידתי אותו פגש לראשונה בקוזין ואחר כך שב ונפגש איתו, במקרה, בסיביר ולבסוף הצטלבו דרכיהם על שפת הכנרת. אישיותם וחייהם היו שונים כל כך ובכל זאת השיקו חייהם אלו לאלו במקומות מרוחקים, יהדותם ואהדתם זה לזה מחברים ביניהם למרות הנתיבים השונים כל כך שצעדו בהם במהלך החיים - ובכך הם מסמלים את נפלאות הגורל היהודי באותן שנים.

מיכל שריד-חֶשֶׁן

ולמלא בהם את החבית.
בסתיו ובימות החורף מצאו הבתאים,
מתפללי בית-הכנסת, תנור מוסק מדי יום
ביומו, רצפה שטופה מדי ערב-שבת והיו
מעשיו אלה מזחיחים את דעתם.
באחד הימים הצטייד "הבחור" במכחול
ובצבע וקישט את קירות בית-הכנסת
בכרוזים, כפי שהיה נהוג ומקובל באותם
זמנים ובאותם מקומות.
במיוחד הרשים הכרוז ש"הבחור" רשם
מעל ארון הקודש, באותיות מאירות
עיניים, מסוגננות להפליא, והוא: "ויהי
בנסוע הארון ויאמר משה".
ונתגאו הבתאים בבית-הכנסת שלהם.
"הבחור" מצא חן בעיני כל רואיו וגם בעיני
אני בשל מעשיו אלה וגם כי הייתה בו כעין
תעלומה שגירתה את הסקרנות. סיקרנו
נימוסיו, ענוונותו, התמדתו בלימוד התורה
וידענותו בה, סגפנותו, ספריו הרבים
שרובם ב"שפת הקודש" אך גם באידיש,
גם ברוסית וגם בפולנית.
נכרכתי אחרי "הבחור" ומצאתי את עצמי
משמשו כתלמיד המשמש את רבו, מביא

באחד הימים, אין יודע בדיוק מתי, נתגלה
בעיירה שלנו איש צעיר, זר ובלתי מוכר
לאיש.

לא ידעו מי הוא ולא ידעו מהיכן בא ולאן
פניו מועדות, כי האיש מיעט לדבר ומיעט
להתחבר עם הבריות, רק ישב בבית הכנסת
ה"הקטן", זה של בעלי המלאכה, יומם וליל,
שקוע במחשבותיו ובספריו.

כיוון שלא ידעו מה שמו כינהו "הבחור"
ואם אמרת "הבחור" הרי ברור כי זה הוא
ולא אחר.

את בית הכנסת הקטן שם לאכסנייתו
הקבועה ומזונו היה שאריות של עוגות
ה"ארציית" (אזכרה) ומעט תבשיל מזמן
לזמן, אשר אישה צדקנית הייתה מביאה
לו בהסתה.

יש והיה מוזמן על-ידי בתאי לביתו
לסעודת ערב שבת, מנהג שהיה כעין ביטוח
לעולם הבא וגם קורטוב של כבוד בעולם
הזה, או לסעודת "מלווה מלכה".

בירכתי בית-הכנסת עמדה חבית עם מים
לנטילת ידיים ו"הבחור" נטל על עצמו
את הדאגה לשאוב יום-יום מים מהמעין

מאשר עד כה.

עברו שבועות, עברו חדשים.

בוקר אחד, היה זה ביום האחד במאי, כאשר מפקד המשמר המשטרתי הפולני התעורר משנתו הטרופה מרוב סביאה מאמש, מצא על ראש הצלב אשר בראש כיפת הכנסייה הנוצרית הישנה, דגל אדום מתנוסס ומתבדר ברוח ובדגל רשומות בשפת פולין, באותיות מסוגננות להפליא, שלוש מלים: "יחי האחד במאי".

כיוון שחג האחד במאי היה לצנינים בעיני השלטון, זעם מפקד המשמר וציווה על חייליו לירות בדגל ולהפילו...

מאותו יום לא ראה עוד איש את "הבחור" בעיירה, אמנם ברור היה לכל שפעלול הדגל שעל ראש הכנסייה מעשה ידיו הוא אך איש לא העלה זאת על דל שפתיו...

עברו חלפו חדשים ושנים, גדושים חוויות והרפתקאות, גורלי טלטלני על פני מרחקים, על פני ערים, ארצות ויבשות והצניחני בבית-חולים צבאי הרחק בעיר נובוסיבירסק, היא בירת סיביר, לאחר שנפצתי במלחמה נגד הגרמנים.

החורף הסיבירי היה בעיצומו. הבשורות שהגיעו מהחזית לא היו מעודדות, הצפיפות בבית-החולים הייתה רבה, התנאים היו קשים, ציוד רפואי ותרופות היו חסרים והמזון היה במשורה.

לעתים תכופות היו נערכים ביקורי רופאים וסיורי ההנהלה בחדרי החיילים הפצועים במגמה להסביר את המצב, לעודדם ולהרגיעם.

באחד הימים בעת סיור ההנהלה אשר כללה פמליה של כעשרה איש ובראשם מנהל בית החולים, זיהיתיו. כן, ממבט ראשון זיהיתיו, זה הוא, "הבחור". אמנם שיער ראשו דלל, גבות עיניו סבכו, מצחו כוסה שבילי בגרות, אבל זיהיתיו! כן, זה הוא! הוא ולא אחר!

לו מִלְגָּ לַתָּה, בדל סיגריה שמצאתי ברחוב דרך מקרה, או עיתון, חדש או ישן היינו-הך, שנזדמן לידי והוא היה עט עליו בשקיקה.

בתמורה לכך ובאין איש בבית הכנסת, היה משוחח עמי, רק עמי ומספר לי על העולם שמחוץ לעיירה, ומתאר את העולם הגדול, המופלא, אשר אמנם שמעתי על קיומו אך מעולם לא ראיתיו, על ערים גדולות וגם גדולות עד למאד ובהן בתים רבים וגבוהים, שלא כמו בעיירתנו ובבתים גרים אנשים עשירים ברוב פאר ויש גם בתים של אנשים עניים הגרים בצפיפות ובעוני והם נקראים "פרולטרים", והם עובדים בפרך בבתי החרושת השייכים לעשירים הנקראים "קפיטליסטים". בכמה שנאה ובזו הוא ביטא את המלה הזו, עד כי שקלתי להוסיף בתפילת השחרית את הברכה: "ברוך שלא עשני קפיטליסט..."

"הבחור" הרחיב את הדיבור על "קפיטל", שזה ההון הנמצא, כמובן, בידי הקפיטליסטים ומן הראוי להפקיעו מידיהם ולחלקו חלוקה שוויונית וצודקת בין הפרולטרים, פשוט בתכלית ועל כך אכן מתנהל מאבק...

הוא סיפר גם על "חופש", על "אחוות עמים", על "דת" שהיא "אופיום להמונים"... (בעצם, מה זה? לא הבנתי, האם זה עושה טוב עם ההמונים או להפך?).

אט-אט מפה ומשם נתקבצו מסביב ל"בחור" ומסביבי מספר נערים ונערות, סקרנים ותאבי-דעת אשר שתו את דבריו בצמא.

חוג הנוער הלך ורחב. נערכו מפגשים תכופים יותר ויותר, לא עוד בבית-הכנסת, אלא בבית אחד החברים, נערכו ערבי שיחה, ערבי שירה בציבור ובקיצור החיים נהיו שונים, נהיו יפים יותר ומעניינים יותר

הולידו אצל רבים מצעירי בני עמנו את הייאוש והייאוש הצמיח אידיאליזם.

בעקבות האידיאליזם התפקד, עזב את הישיבה והתחבר אל הקומוניסטים. משולחב מהרעיונות החדשים ומהתקוות החדשות שהאירו את חיו, התמסר כל כולו לפעילות מפלגתית.

כאשר נקרא להתגייס לצבא פולין - ערק, ירד למחתרת ובא להסתתר בעיירתנו תחת מסווה של בחור ישיבה מסכן, תלמיד חכם וקבצן ובז-זמנית המשיך למלא את שליחות המפלגה על-ידי זריעת הזרע הרעיוני בקרב בני הנוער.

כאשר חש ששלטונות פולין עלולים לעלות על עקבותיו, עשה את המעשה של הנפת הדגל באחד במאי על ראש הכנסייה וחמק אל מעבר לגבול אל ארץ הסובייטים הקרובה. כאן נתקבל בכבוד רב, כובד בתפקידים חשובים עד הגיעו לתפקיד של מנהל בית-החולים הצבאי בעיר נובוסיבירסק.

הוא היה אז כבן ארבעים שנה, בודד, ללא משפחה, כיוון ש"בעתות מצוקה אלה לאנושות בכלל ולמולדת הסובייטית בפרט, מאוויו של בן-האדם מתגמדים עד כדי חוסר משמעות" - כך לדבריו.

לא שיער האיש וגם אני לא שיערתי אז שבעוד מספר שנים בלבד יוקע יחד עם הרופאים והלא-רופאים ב"עוון" היותם יהודים ורק בנס יעלה בידיו למלט את עצמו מציפורני "שמש העמים"...

נפגשו הרבה, שוחחנו הרבה, אט אט ובזהירות גיליתי לו את השקפותי הציוניות וכי לפני פרוץ המלחמה הייתי חבר בארגון ציוני וב"קיבוץ הכשרה" בפולין, במגמה לעלות ארצה-ישראל ורק המלחמה שבה אנו נתונים, היא אשר טרפה את תוכניותי והביאתני עד כאן...

גילויי לא נעמו לו, כי באותו זמן אמונתו

הייתי נרגש מאד, לבי נתפעם בי בחזקה, רצוני עז היה להתוודע אליו בו ברגע, אבל איך עושים זאת? ובמחשבה שנייה - אולי טעיתי? שמא דמיון מקרי הוא זה? ואם אמנם הוא-הוא, שמא התוודעותי תזיק לו?

בזמנים אלה אין להיגרף לרגשנות יתרה, כי אפשר בנקל לסבך ולהסתבך. יש לשקול כל צעד היטב היטב... כך חשבתי.

בסיור השבועי הבא, ניסיתי להסב אלי את תשומת לב "הבחור" אך ללא הצלחה, כמעט שהתייאשתי ולפתע עלה בראשי רעיון. לקראת הסיור השבועי שהתקרב הצטיידתי בדף נייר וציירתי עליו, כמיטב כישרוני הדל בציון, כנסייה נוצרית עם כיפה ובראש הכיפה צלב ובראש הצלב דגל ועל הדגל רשמתי באותיות עבריות "של קידוש לבנה" את המילים "ויהי בנסוע הארון". את הנייר פרשתי במקום נראה לעין על הכוננית אשר ליד מיטתי והמתנתי בדריכות ובתקווה.

הפמליה קרבה למיטתי ועצרה. "הבחור" גם הוא עצר, הגליש את מבטו על פני מיטתי, הגליש את מבטו על פני, על הכוננית עם הציור וכמעט פנה ללכת אך פתאום עצר בבת אחת, חזר ופנה אלי ושוב הביט בכוננית ובציור, הסתכל בפני וראיתי איך נתרעד קלות. לשנייה, רק לשנייה נפגשו מבטינו ומייד נתפרדו והאיש פנה אל מזכירתו שעמדה לצדו ובפנים קפואות כבאין-משים אמר לה: "להזמין את החולה אל חדרי בשעה חמש, ללא ליווי של אחות..."

הפגישה הייתה מרגשת, התחבקנו, התנשקנו ועל כוס וודקה ונקניק - ארוחת מלכים בעת ההיא - סיפרנו איש לרעהו את קורותיו וזה סיפורו-הוא: תחילה תלמיד ישיבה היה בעיירה בפולין, העוני והדלות והעוינות של בני עם-הארץ כלפי היהודים

ברעיון הקומוניסטי הייתה ללא ערעור, נאמנותו למשטר הסובייטי - ללא סייג והערצתו לסטלין - ללא גבול.

עברו-חלפו שנים אשר מספרן כשנות דור המדבר. באחד הימים ואני כבר וותיק בארץ שלנו, סיירתי עם חברי בגליל ובעמק הירדן.

הימים ימי תמוז, חמים וחם במיוחד בעמק הירדן. חברי הזמיני אל מרכז קליטה לעולים חדשים אשר בטבריה, שם מועסקת הייתה רעייתו, לפוש קמעא וללגום משקה קר.

במרכז הקליטה מצאנו עולים חדשים מארצות שונות, גילאים שונים, לבוש שונה ובליל שפות.

פקידה, צעירה טבריינית "צברית", הקריאה מתוך רשימה שבידיה שמות אנשים מבין העולים החדשים, למטרה כלשהי. בהגיעה לשם מסויים התקשתה הפקידה לבטאו אנשים ניסו לעזור וגם הם לא הצליחו לפענח את השם.

אין פלא ש"צברית" טבריינית לא הצליחה לפענח שם בן תשע אותיות ששבע מהן וויס והוא: "וודוּוּוּז" (Vodovoz).

הבטתי ברשימה ובקלות קראתי את

הכתוב. רק ביטאתי את השם וגבר קשיש קפץ ונעמד בפני דום והכריז בהיגוי רוסי: "אני!"

זיהיתיו מיד. כן, שוב זיהיתיו, למרות שעמד לפני גבר קשיש, תשוש, מקריח, פניו רפויים ובלויים, בגדיו מרופטים בסגנון גלותי וגבו קמור. רק עיניו ברקו כתמיד, הוא היה "הבחור".

גם הוא הכירני מייד. נפלנו איש בזרועות רעהו. ישבנו שעה ארוכה. ישבנו דוממים ומביטים איש בפני רעהו, ישבנו ושתקנו... וכי על מה נדבר? וכי מה נספר? וכי מה נשאל זה את זה? עינינו הרי הרואות...

ישובים היינו, מחשים והוגים. במה הוא הגה לא ידעתי... לבסוף בהיפרדנו, בלוחצו את ידי חזק, אמר: "שמע ידידי, לא אאמין עוד באלוהים שבשמים, לא אאמין עוד ל"שליחיו" אשר עלי אדמות, גם האמונה החדשה ב"שמש העמים" הכזיבה עד כדי כאב. נוכחתי כי לית דין ולית דיין, ההפקרות שולטת בכל, הפקרות מוחלטת, ובהפקרות זו אנו מצויים להיאבק על מנת לחיות את חיינו עד מותנו. זוהי תמצית אמונתי היום..."

בזה נפרדנו באותו יום.

לאחר-מכן היינו נפגשים תכופות, היינו יושבים לחוף ימה של טבריה, היינו ישובים זה לצד זה, מחשים ובוהים למרחקים, תוהים ובוהים ונוברים בשבילי העבה.

יום אחד נתבשרתי ש"הבחור" נפטר. נפטרה ונטמן באדמת ארץ הקודש שלנו, תהי זאת נחמתו...

זאב פורטנאוי אומר קדיש
ערב יום הזיכרון לשואה
ושואת תשס"ח

האוקראינים שדדו את העיירה

(ממאורעות הימים ההם)

מאת: אריה ידושליבי

לעילוי נשמתה של פרומה, בתם של אריה ורחל ידושילבי, שנפטרה ממחלה קשה

הקדמה מאת: אברהם אפלבוים

המאמר שלהן פורסם בעיתון האידי "לעצטע-נייעס" ב 17.7.1987 והובא בעברית בספה "שנה בשנה, תשמ"ט", בעריכת הרב אהרן הלוי פיצ'ניק, הוצאת היכל שלמה, ירושלים, עמ' 294. שמו של הרב הזקן במקור הוא ר' יצחק בער גרינברג, חותנו של הרב אברהם פאסמאניק, רבה של הקהילה בעיירתנו רפאלובקה הישנה. הרב פאסמאניק התמנה לתפקיד באמצע שנות השלושים של המאה הקודמת, לאחר פטירתו של "דער אלטער דיין" שלנו. על פי מידע מהימן, מסתבר כי הרב יצחק בער גרינברג, שימש בעבר כרבה של העיר לאמאז, הנמצאת מעבר לנהר בוג. זמן מה לאחר הכיבוש הנאצי, בסוף שנת 1939, הוא הצליח להימלט לעיר בריסק, שהייתה אותו זמן תחת השלטון הסובייטי. מבריסק הוא הגיע לעיירה שלנו, אל פייגע בתו שהייתה רעייתו של הרב פאסמאניק. בקהילתנו העריכו אותו מאוד כאדם וכגדול בתורה. וכשעלה הכורת על הגיטו ברפאלובקה החדשה, צעד הרב הזקן מלאמאז בראש עדת הקדושים אל הבורות על גבעת באכוב, שליד הכפר סופוביץ. הרב נרצח יחד עם יהודי רפאלובקה והסביבה ביום שבת ט"ז באלול תש"ב 29.8.1942. פייגע, בתו של הרב וחתנו הרב פאסמאניק ושני ילדיהם הקטנים, נרצחו אף הם יחד עם הרב וקדושי העיירה. הייתי בן 16, כאשר הרבי מלומאז, לבוש קיטל לבן, עלה על הבמה, לידו עמדו ראשי הקהל מול ארון הקודש הפתוח ונרות (של יום כיפור) דולקים והכריז על החרם. זה היה מעמד קורע לב החרות בזיכרוני לתמיד.

על מנת ליהנות מרכוש היהודים. אבל הגויים המקומיים לא אפשרו להם את התענוג הזה, בטענה שהיהודים ורכושם שייכים רק להם, וככה הם החליטו על גורלנו. המצב היה אפוא ללא נשוא.

בשבת קודש פרשת "כי תבוא" תש"א, לאחר קריאת התורה, ביקשו מהרב הזקן כמה בעלי בתים שיגיד כמה מילים לפני המתפללים. הוא הסכים וככה אמר:

בהפטרת השבוע אומר הנביא: "כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים, ועליך יזרח ד' וכבודו עליך יראה". לאחר מלחמת העולם הראשונה, כאשר מדינות רבות קיבלו את עצמאותן המדינית, כמו פולין, צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה ועוד, ההיגיון חייב שגם היהודים צריכים לקבל את ארצם, בדומה לכל העמים. אבל נראה שההשגחה העליונה נוהגת בעם ישראל לא באותה מידה כמו שנוהגת ביתר העמים, ויצא כפי שהנביא אומר: "חושך יכסה ארץ, וערפל לאומים" רגע יכולים לחשוב שכל העולם נידון לאבדון, כל כך חזק וסמיך הוא החושך, אולם אנו מקוים שמהחשיכה הזו תצמח עצמאותנו הלאומית, וכבוד ד' עלינו יראה". לגד עיני אני רואה את הרב הגדול הזה, קצת מפוחד אבל גאה, עומד לפני עדת המתפללים שברפאלובקה-הישנה, וניצוץ של נבואה היה בדבריו בשבת קודש פרשת "כי תבוא" תש"א.

בינתיים נודע שברפאלובקה-החדשה ישנם כבר כמה גרמנים נציגי הממשל האזרחי, ולכן החליטו כמה מתושבי העיירה להיפגש אתם, להתלונן על המצב השורר בעיירה שהוא בלתי נסבל ולבקש את הגנתם. אנו חיכינו בקוצר רוח לתשובתם. לדאבונו הייתה הפגישה הזאת לא כל כך נעימה. לבקשת הנציגים שלנו הם קיבלו תשובה בזו הלשון:

היה זה ביום שישי קיצי אחד, כשעתיים לפני הדלקת הנרות, נשמע פתאום פיצוץ עז של חומר נפץ שהרעיד את העיירה. הפיצוץ היה כה חזק שהרבה קירות של בתים נסדקו וכמעט התמוטטו. הרב הזקן, רב המקום, כדרכו ישב בבית-המדרש ולמד, כאשר שמע את קול הפיצוץ החזק. הוא יצא החוצה ושאל, מה קרה? הלא הקירות בבית הכנסת מתנועעים. תשובה על שאלתו הוא לא קיבל. אבל לאחר זמן נודע שזה היה מעשה של החיילים הסובייטים הנסוגים מפני הגייסות הגרמניים. הם הרסו את גשר הברזל של הרכבת בקו סארני-קובל, שהיה מרוחק מעיירתנו רפאלובקה-הישנה כשבעה קילומטרים. הריסת גשר הברזל של הרכבת שימשה כאות וכסמל לקץ השלטון הסובייטי אצלנו. כל אחד שאל את השאלה הטראגית, ומה יהיה עכשיו? ומה יביא לנו יום המחרת?

הרבה זמן לא הצטרכנו לחכות לתשובה. ה"שכנים" שלנו, האוקראינים - הם שנתנו לנו את התשובה. האוקראינים מתמיד היו להוטים אחר רכוש היהודים שכניהם, ואחר עמל כפיהם, והנה הגיעה הזדמנות-פז כזו, כי היהודים ורכושם נעשו הפקר, ואין מי שיגן עליהם. על כן התחילו להתארגן קבוצות קבוצות של נוער אוקראיני, ובכל יום, עם רדת החשיכה, הלכו מבית לבית לבזו ולשדוד את כל שחשקה נפשם.

בימים הראשונים היו עוד כאלו שהתביישו קצת, בכל זאת גרנו יחד כל כך הרבה שנים, והיו מכסים את פניהם בסמרטוטים בכדי שלא יזהו אותם. אבל עם הזמן הבושה הלכה מהם, ושלוש עשרה יממות ברציפות היינו הפקר לביזה ולשוד של הכנופיות האלו.

הגויים מהכפרים הסמוכים, גם הם הגיעו

יום אחרי יום כיפור תש"ב התאספו אנשים ונשים בבית הכנסת של חסידי סטפאן שהיה קרוב ליד ה"סטיר", רחוק מעיניהם הרצחניות של האוקראינים, שלא ייהנו ממצוקתנו. בבית הכנסת פתחו את ארון-הקודש, הדליקו נרות שעווה על הבימה וביקשו את הרב הזקן שהוא יציג את נוסח החרם.

באותה עצרת טראגית שבבית הכנסת, אני זוכר איך עמדנו כולנו, גברים ונשים, מסומנים בטלאי הצהוב שקוטרו תשעה ס"מ תפור על הבגד העליון, שהצוררים הנאצים גזרו עלינו לשאתו מערב יום כיפור, כפופים, מצומקים מהצרות שניתכו עלינו, דמעות ניגרות מהעיניים על הפנים הנפולות של כל אחד ואחד, הנשים עטויות במטפחות על ראשן, כולן נראות כצללים של אנשים שהגורל המר אסף אותן לכאן.

והנה אני רואה אותו, את הרב הזקן, ממקום מושבו בכותל-המזרח, קם וצועד בצעדים מדודים לעבר הבימה ומתחיל בזו הלשון: "מסופר בגמרא, כאשר תקנו אנשי כנסת הגדולה את תפילת שמונה-עשרה ברכות, נשכחה נוסחת הברכה של "ולמלשינים אל תהי תקווה". באו החכמים לרבן שמעון בן-גמליאל נשיא ישראל, שיגיד להם את נוסח הברכה והוא ענה להם, מאחר שהברכה הזאת כולה מנוסחת בלשון קללה, אינו רוצה לקבל עליה אחריות."

"אחים יקרים!" המשיך הרב בהרמת קול, תופס בידו האחת את זקנו הלבן - "אני כבר לא צעיר בשנים, ואף פעם בחיי לא הוצאתי דבר קללה מפי. והנה פה בבית הכנסת, באחרית ימי, אתם דורשים ממני שאוציא דבר קללה מפי, אבל מאחר שיש זיק של תקווה, שקללה שאני מוציא מפי תיהפך לברכה, והיא תציל

בצד אחד של רפאלובקה-הישנה זורם הנהר "סטיר" - יש לכם אפשרות לקפוץ למים הזורמים של הנהר ולטבוע בהם. למרות זאת הם הזהירו את האוקראינים שיפסיקו את הביזה, והדבר הזה פסק, מה גם שממילא כבר לא היה מה לשדוד.

הגזירה הראשונה שהגרמנים הטילו על התושבים היהודים, הייתה גזירת "כופר הזהב" - זאת אומרת בעד כל נפש יהודי צריכים להכניס לקופת הגרמנים 3 רובל זהב ו-27 רובל סובייטים. הפקודה נתקבלה אחרי ראש השנה תש"ב ותוך 15 יום היו צריכים להכניס את הכסף. בזמן הזה ניתנה האפשרות ליהודים לאסוף את הכסף. לאחר מכן ידאג ה"גסטאפו" לאסוף את הכסף לפי הבנתו.

הגזירה הזאת פגעה בתושבים היהודים כרעם ביום בהיר. יהודי העיירה מעולם לא הצטיינו בעושר מופלג. אכן היו אי-אלו משפחות שהיה באפשרותם להכניס את הסכום הנדרש בעד המשפחה שלהם, אבל לרובם, שהיו בעלי משפחות גדולות ופרנסתם מועטה, ובקושי יכלו לקיים אותן בכבוד, הייתה הבעיה קשה מנשוא. כולם ידעו שאם הגסטאפו יצטרך לגבות את הזהב, כי אז עלול הדבר להיגמר לא רק בשווי של כסף, אלא יכול להגיע לדיני נפשות, ובזה לא רצו להסתכן. לכן הוחלט הדבר, שכל מי שיש בידו רובלים של זהב יכניס את הזהב שברשותו לקופת הקהל, בכדי שיוכלו למלא את גזירת הגרמנים, ואת האנשים שמוסרים את מטבעות הזהב שברשותם, יפצו אחרי זה בשווה-כסף, או בדברי ערך אחרים. על מנת להיות בטוח שכל מי שיש בידו זהב, אכן יביא וימסור לקופת הקהל, הוחלט להטיל חרם בבית הכנסת במעמד כל תושבי העיירה היהודים, כדי שלא יהיו מתחמקים.

"תודה לאל, לא חסר לי דבר, אפילו לכוס חלב דואגים בשבילי כל יום." כידוע כוס חלב היה אז דבר נדיר בתנאים של הגטו. עד שהגיע היום האומלל ט"ז אלול תש"ב: בו חפרו קבר אחים בשביל כל היהודים של רפאלובקה, והצר הצורר ירה בהם ושם קץ לחייהם. הי"ד. גם הרב המופלא של העיירה, באחרית ימיו, יחד עם עדת הקדושים של רפאלובקה נלקח לקבר אחים בט"ו אלול תש"ב. הי"ד.

בר קהילת רפאלובקה, ערב יום הליכרון
ולאגורה תש"ח

אותנו מידי השונא, אני לוקח על עצמי את גודל האחריות." הוא קרא את נוסח החרם. נדמה היה לי, שלא רק העומדים בכו ברגעים אלו, אלא גם ספרי התורה שבארון הקודש הפתוח, וקירות בית הכנסת שפכו יחד אתנו דמעות. בסופו של דבר אספו את הזהב הנדרש. כותב שורות אלו, עם עוד אחד מתושבי העיירה, הלכנו ברגל מרחק של שמונה קילומטר, שם חי עם משפחתו אחד בשם דוד קושניר, יהודי שהיה ער לצרכי הרבים, והוא מסר לידנו 150 רובל זהב. אבל כל זה לא הציל אותנו ביום פקודה.

הרב הזקן הלך יחד אתנו לגטו ברפאלובקה החדשה, וגר שם עם בתו וחתנו, לשם נלקחו ספרי התורה של רפאלובקה הישנה. שניים מהם הובאו ע"י ר' יצחק מאיר זשוק ואשתו לארץ ישראל, ונמצאים כעת בבית הכנסת שנבנה על ידם בקרית חיים המערבית.

כמה פעמים הייתי פוגש את הרב הזקן, הולך לאיטו, נשען על מקלו, גופו הרזה היה עוד יותר מצומק וצנום. לשאלתי אם יש לו במה להחיות את נפשו, ענה לי:

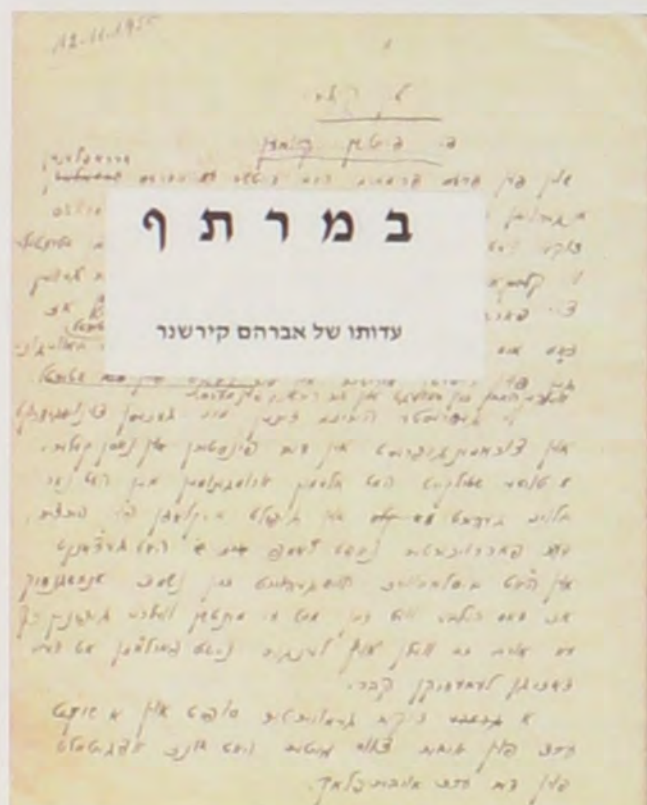

בר קהילת אלכסנדריה,
ערב יום הליכרון
ולאגורה תש"ח

סיפור הצלה וגבורה של חסידת אומות עולם -

וליה יאקימוב

מאת: אברהם קירשנר

"אין קעסאר"-במרתף, כתב היד המקורי,
באידיש 12.11.1950, און 1

טב כריכת הספר: במרתף; עדותו של
אברהם קירשנר, מאידיש: צ'ילה הולצמן,
עריכה: ורד חנה ואלכס, 2014

הקדמה

מאז עלותה ארצה בשנת 1948 חיה וליה בחיפה, ברחוב אלנבי. במשך שנים רבות ניהלה וליה קיוסק קטן ברחוב הרצל בחיפה, סמוך לדירת מגוריה ברחוב אחד העם 7, בהדר-הכרמל. וליה חיה עד עצם כתיבת שורות אלו בקריית אליעזר שבחיפה. נולדו לה ולבעלה ליובה ליפר שני ילדים, חנה ומשה. חנה רוטשילד ז"ל, הבת הבכורה, נפטרה ממחלה לפני כעשר שנים, ומשה ליפר חי בקיבוץ דפנה. לווליה 5 נכדים, ומספר נינים. אברהם קירשנר שלח בכתב ידו מכתב,

חותני, אברהם קירשנר ז"ל, נולד בפולין בתאריך 21 בפברואר 1920, נמלט בזמן מלחמת העולם השנייה מציפורני הנאצים הגרמניים. הוא, יחד עם עוד ששה יהודים, מצא מסתור בביתה של אישה צעירה אוקראינית, ולנטינה (וליה) יאקימוב, מתחת לרצפת בית הוריה, שם שהו במשך 19 חודשים (!). וליה היתה נשואה אז ליהודי ליובה ליפר, בן-דודו של אברהם קירשנר, ואם צעירה לתינוקת. וליה התגיירה בשנת 1946.

אברהם קירשנר
רח' רבי עקיבא 5
לוד - 71203
טלפון 08/222826

לכבוד יד - ושם
רשות הזכרון לשואה ולגבורה
ת.ד. 3477
ירושלים

א.נ.,

הנדון: וליה (בלה) ליפר לבית יאקימוב, שהצילה 7 יהודים בזמן השואה

שמי אברהם קירשנר, ניצול שואה. עליתי ארצה
בדצמבר 1948, ומינואר 1949 אשתי ואנוכי
גרים בלוד.

אחרי שנים ארוכות, הריני בא לגולל בפניכם
פרשה מופלאה של הצלת שבעה יהודים בזמן
השואה, תוך הקרבה עצמית וחירוף נפש -
על ידי אשה אוקראינית, שהתגיירה ב-1946,
עלתה ארצה ב-1948, היא ומשפחתה, ומאז
היא גרה בחיפה.

שאינו נושא תאריך, למוסד "יד - ושם",
ובמכתב תיאר את סיפור החסד, הגבורה
וההצלה המופלא של וליה יאקימוב.
בעקבות מכתב זה, בשנת 1991 הוכרה
וליה ליפר על ידי ארגון "יד ושם"
כחסידת אומות העולם.

המכתב ל"יד ושם" הוא חלק מעיזבונו
של אברהם ז"ל. במכתב זה מציין
אברהם את העובדה שבשנת 1949 כתב
בידיש זכרונות על המחבוא, למעלה מ
200 עמודים על כל מה שעבר עליהם
במשך 19 חודשים בהם שהו מתחת
לרצפה ועד לשחרורם.

רק השנה שם לב נכדו לעובדה זו, איתרנו
את כתב היד ואנו פועלים לתרגמו
ולהביאו לידיעת בני המשפחה והציבור.
אברהם נפטר בתאריך 10.2.1995,
ונקבר בבית העלמין הישן בלוד, צמוד
לקבר רעייתו לאה, שנפטרה בתאריך
30.10.1993.

אברהם השאיר אחריו בן - ישראל, בת -
חינה, ושמונה נכדים, כולם חיים בישראל.

אלכס ורד,
ערד, 2012

יאקימוב גרה בבית רחב ידיים, אותו היו
משכירים בחדשי הקיץ לנופשים יהודיים.
בעיירה קליבן התגוררה משפחת ליפר
אחות אבי ז"ל עם ארבעת בניה. רצה
הגורל שאחד מהבנים, ליובה, יכיר את
וליה יאקימוב, והוא חיזר אחריה מספר
שנים. מובן שבמשפחת דודתי ז"ל הביטו
בעין עקומה, אם לא יותר מזה, על כך
שליובה מתהלך עם בחורה אוקראינית.
אך גם במשפחת יאקימוב התנגדו לכך
שבתם וליה תנשא לבחור יהודי.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה ב-1939,
בהתאם להסכם מולוטוב-ריבנטרופ,
ווהלין סופחה לידי הסובייטים.

אני כשלעצמי הנני יליד העיירה קליבן-
ווהלין, השוכנת על הכביש הראשי לוצק-
רובנה, ומרוחקת 24 קילומטר ממנה.
במרחק של קילומטר וחצי מעיירתנו
שכן, בתוך יער אורנים עבות, כפר הנופש
נובוסטב, אליו היו נוהרים, לפני המלחמה,
בחודשי הקיץ, המוני יהודים מכל רחבי
ווהלין. הם היו נהנים מהפנסיונים היפים,
מהאוויר הצח, ומהיער המוצל.

באותו כפר נובוסטב, נולדה וחייה בחורה
אוקראינית וליה יאקימוב, בת למשפחה
מיוחסת ומכובדת. אביה, שנפטר לפני
המלחמה, היה מפקח על היערות. משפחת

ווליה הגישה לו כל יום אוכל די צרכו. אך הבידוד והחושך היו האויבים הגדולים ביותר שלו.

אחרי שכיבה של מספר שבועות מתחת לרצפה, פקעה סבלנותו של ליובה. יום אחד כשפתחה את הקרש ברצפה בכדי להגיש לו אוכל, הוא אמר לה: וליה "את אחי אני מבקש", ושכדעתו לצאת מהמסתור וללכת לאחיו בגטו רובנה.

אמר ועשה. למחרת יצא מהמסתור, הגיע לאחיו בגטו רובנה ונכנס לעבוד במחנה עבודה, שם עבדו היהודים מעלות השחר עד שקיעת החמה.

וליה ברוב רחמיה על ליובה, הייתה כל יום ראשון בשבוע הולכת ברגל מנובוסטב לרובנה, ומביאה לו מצרכי מזון ואוכל מבושל לכל השבוע, כי התשלום בעד העבודה במחנה העבודה היה - מנת לחם דלה, אחת ליום. בכדי שתוכל להיכנס לגטו, היתה עונדת את הטלאי הצהוב על בגדיה, ומורידה אותו ביציאתה ממנו. כך נמשך העניין במשך מספר חודשים.

באחד מימי ראשון בהתחלת חודש יולי 1942, הגיעה וליה לגטו עם בתה הקטנטונת על זרועותיה. בפגישתה עם ליובה היא אמרה: "כך להמשיך לחיות אי אפשר, או שאתה חוזר אתי לנובוסטב, או שאני נשארת עם הילדה בגטו".

ליובה שטעם את טעם הגיהנום במחנה העבודה אמר לה: "הייתי רוצה לחזור אתך לנובוסטב, אך מי יתן לי לצאת מהמחנה?" "דאגתי לכך", אמרה וליה, הבאתי אתי שני ק"ג "שפק" - בשר חזיר (בעד השפק כל גרמני היה מוכן למכור את אביו ואת אמו) תן אותו למנהל העבודה שלך, והוא יתן לך אישור חופשה לצאת מהמחנה.

וכך היה. תמורת בשר החזיר קיבל ליובה אישור חופשה ליציאה ממחנה-העבודה לשלושה ימים. אך באישור הוא ציין את

ביום בהיר אחד ב-1940 קם הבחור היהודי ליובה ליפה, עזב את ביתו, וקמה הבחורה האוקראינית וליה יאקימוב, עזבה את ביתה והם, עברו לגור בכפר צומאן, המרוחק 10 קילומטר מעיירתנו, והתחילו לחיות כבעל ואשה.

ב-22 ביוני 1941 פתחו הגרמנים במלחמה נגד הסובייטים.

עקב ההפצה החזקה של הגרמנים התחילה עיירתנו קליבן לעלות בלהבות. הורי, אחותי, אחי ואנוכי עזבנו את העיירה, ובדרך לא דרך, דרך שדות וכפרים הגענו לעיר רובנה.

עוד ביום הראשון לכניסת הגרמנים לעיירתנו קליבן הם רצחו 600 איש ואשה, זקן וטף. חלק מהיהודים הוכנסו לבית-הכנסת הגדול. הגרמנים הציתו את בית-הכנסת והיהודים נשרפו חיים.

וליה, ליובה והתינוקת שנולדה להם עם כניסת הגרמנים, באו לגור בבית אמה של וליה בנובוסטב. שם קבלו חדר אחד בקומת קרקע.

מתחת לרצפה של החדר, בו התגוררו וליה וליובה, היה חלל ריק בין האדמה ובין הרצפה בגובה של כ-90 ס"מ.

הגרמנים עשו חיפושים יום-יומיים בבתי הכפר וכשמצאו יהודי מתחבא הם הוציאוהו מיד להורג.

בכדי להציל את ליובה מהגרמנים, ניסרו וליה וליובה קטע של אחד הקרשים ברצפה, עשו בריח מתחתיו, בכדי שאי אפשר יהיה לפתוח אותו מעל הרצפה, ועל הקטע המנוסר העמידה וליה ארגז נצרים לשם הסוואה. בכדי להעלים את ליובה מעיני הגרמנים בזמן החיפושים, ומעיני אמה ואחיה, הורידה וליה את ליובה לחלל שמתחת לרצפה, שהיה מתוחם בערמות אדמה מכל ארבעת צדדיו. בבור הזה היה חושך מוחלט. ליובה שכב מתחת לרצפה,

רובנה, יצאתי לרחוב הראשי, בדרכי לצאת את העיר.

על כל 100 מטר עמדו חיילי ס.ס. הגרמניים, שלא העלו על דעתם שאיזה "יהודון" יעז "בחוצפתו כי רבתה" ללכת באופן חופשי, באמצע היום, ברחובות רובנו שנעשתה "יודן-ריין".

ידעתי שמספר ימים לפני כן, בן-דודי ליובה ליפר עם אשתו וליה חזרו לנובוסטב - היא לחדרה בבית אמה והוא למקום המסתור שמתחת לרצפת חדרה. באין לי לאן ללכת שמתי את פעמי לכיוון ביתה של וליה.

ב-12 בלילה דפקתי קלות על חלונה של וליה והיא שאלה: "מי שם?" עניתי לה: "אברשה". היא הכירה את קולי, וללא היסוסים פתחה את הדלת.

בלי לשאול הרבה שאלות הזיזה את ארגז הנצרים, פתחה את הקרש ברצפה ואמרה אלי: "רד".

ירדתי למטה לתוך הבור. שם פגשתי את בן-דודי ליובה, שחבק אותי, שמח לבואי ושאל מיד על אמו ועל אחיו. סיפרתי לו על חיסול הגיטו, ושאל לי כל ידיעות עליהם. כשבוע ימים אחרי בואי למחבוא של וליה, שוב דפקו קלות על חלונה. וליה פתחה את הדלת, ולפניה הופיעו אחיו של ליובה דוד עם חברתו סוניה. וליה שוב פתחה את פתח הסתרים ברצפה והורידה אותם אלינו.

כעבור שבועיים נוספים, מאוחר בלילה, נשמעו דפיקות קלות על החלון. וליה פתחה את הדלת וראתה לפניו את אחיו הצעיר ביותר של ליובה, אלי עם חברתו יוכה. בלי לעשות הרבה חשבונות ומבלי לחשוב איך תוכל לפרנס את "המשפחה" הגדולה הזאת, היא פתחה את הקרש ברצפה והורידה גם אותם.

עם ירידתם התחילה בעייה. המשפחה גדלה לששה אנשים, והמקום היה צר מלהכיל את כולם.

מטרת יציאתו לא לנובוסטב, אלא לכפר מרוחק אחר.

ב-5 ביולי 1942 הם יצאו את רובנה בדרכם לנובוסטב. בלילה, בחצות, כשכל בני משפחתה נמו את שנתם העמוקה, וליה, ליובה ובתם נכנסו לחדרם. וליה פתחה את הקרש ברצפה וליובה שוב ירד למסתור מתחת לרצפה.

באותו לילה של ה-6 ביולי הקיפו הגרמנים את הגטו ברובנה והוציאו להורג את כל תושבי הגטו היהודיים, אחרי שבששה בנובמבר 1941 הוציאו להורג 17,000 מיהודי רובנה.

באותו זמן עבדתי כמסגר בחברה גרמנית, שמנהלה היה גרמני בא בימים, לאו דווקא מחסידיו של היטלה.

באותו יום לפני שהגרמנים הקיפו את הגטו, עבדתי עד מאוחר בערב, ולא חזרתי לגטו ללון, אלא לנתי בעליית הגג של הבית בו עבדתי, ביתו של לואי גרמן היהודי ברחוב הראשי, רחוב ה-3 במאי 1917.

היריות החזקות והדי ההתפוצצויות החרידו אותי משנתי. דרך אשנב בעליית הגג ראיתי איך שהגטו עולה בלהבות. הבנתי שזה הסוף של היהודים שנמצאו בגטו רובנה. עוד ראיתי מעליית הגג איך חיילים גרמניים רודפים אחרי יהודים בודדים, שהצליחו להסתתר במרתף או במחבוא כלשהו מחוץ לגטו - ויורים בהם. שלושה ימים הסתתרתי באותה עליית גג, כשהגרמני הזקן יודע על מקום מחבואי. ביום הרביעי הוא עלה אלי ואמה: "הער קירשנר, זי מוססן ראומן" (אדוני קירשנר אתה צריך לעזוב) כי הלשינו עלי שאני מחביא יהודים, ואם ימצאו אותך פה - יירו בך וגם אותי יוציאו להורג.

באין ברירה הורדתי מהמקטורן את שני הטלאים הצהובים, מקדימה ומאחורה, ובאמצע היום, ביום הרביעי לחיסול גטו

אמה של וליה וירדו לחפש את מקור הרעש. בפני וליה עמדה בעיה, איך לכלכל אותנו, את שבע הנפשות, בכדי שלא נגוע ברעב. מיותר לציין שבזמן המלחמה לא ניתן היה אפילו בעד כסף להשיג דברי מכולת או מצרכי מזון אחרים.

וליה הייתה הולכת לכפרים ומחליפה דברי הלבשה או הנעלה, (בחלקם שנשארו לפליטה מהחנות הגדולה של הורי מלפני המלחמה) בחצי שק קמח שעורים או בתפוחי אדמה, וסוחבת אותם על גבה עד לביתה, לפעמים מהלך של קילומטרים אחדים.

כל לילה, הרבה לפני עלות השחר, הייתה וליה קמה, מבשלת תבשיל מהקמח ומתפוחי האדמה, אופה בתבנית של עוגה ככר לחם, פותחת בשקט את הקרש ומורידה לנו את התבשיל והלחם.

לפני שווליה הורידה את האוכל, כל אחד מאתנו עשה את צרכיו באותו סיר לילה גדול ויחיד. אחד ירד מהסיר והשני עלה. אחרי שגמרה להוריד את האוכל, היא העלתה את סיר הלילה למעלה, לא פעם תוך טבילת אצבעותיה בתוך תכולת הסיר. בחושך, באין רואים עוד לפני עלות השחר, היא הלכה עם הסיר לבית-השימוש בחצר, רוקנה את תכולתו, שטפה, והחזירה אותו אלינו.

כל אחד מאתנו, לפי התור קיבל באותה קערית מנת מרק ופרוסה קטנה של לחם, שמשקלה לא עלה בודאי על 100-120 גרם. את המרק אכלנו בכפיות של עץ, שהכינונו בעצמנו, בכדי לא להקים רעש בעת האכילה. ארוחה זו שאכלנו היתה ארוחתנו היחידה במשך 24 שעות, וכאמור גם את צרכינו עשינו רק פעם ביממה. לשם הסוואה, גידלה וליה חזיר בדיר בחצר, שאם ישאלו אותה, ושאלו אותה לא פעם, בשביל מי היא סוחבת על הכתפיים

בידיים חפרנו באדמה והדפנו אותה לצדדים, כך שיכולנו לשכב 3 אנשים מול 3 אנשים אבל רק על הצד, כי לשכב אפרקדן לא היה מקום. כשמישהו רצה לשכב על צידו השני, הצטרפו כל השלושה להחליף את צד שכיבתם.

לא עברו מספר ימים ושוב דפקו על החלון. וליה שוב שאלה: "מי שם?" ובדלת הופיעה בחורה יהודיה מקליבן בשם מישקה קנריק. לא הייתה לה כל קרבה לווליה, ולא ידעה בכלל על המסתור מתחת לרצפתה. מישקה הייתה תופרת מעולה ומזמן כניסת הגרמנים הייתה מסתובבת בכפרים ותופרת בשביל הכפריות תמורת לינה ואוכל כלשהו. מישקה סיפרה את תלאותיה ושהכפריים גרשו אותה מכפריהם מפחד הגרמנים.

בצר לה פנתה לווליה.

התמונה חזרה על עצמה. מתוך הומאניות ומתוך רחמנות, ומבלי לחשוב הרבה איך תצליח להסתיר מעיני ומאוזני אמה ואחיה שבע נפשות ולהחזיקם בחיים - היא פתחה את הקרש ברצפה והורידה גם אותה. כשמישקה פגשה אותנו היא נדהמה, היא פערה את פיה וניטל ממנה הדיבור. כיום שמה מישה אכטנבויס, אלמנה הנמצאת בבית אבות "בית-השמש" ברחוב אמיל זולה 6, קריית אריה - פתח תקוה.

בשנת 1949 כתבתי בידיש זכרונות על המחבוא, למעלה מ 200 עמודים, על כל מה שעבר עלינו במשך 19 חודשים בהם היינו מתחת לרצפה ועד לשחרורנו.

ברצוני להביא בפניכם רק פכים קטנים מאותה תקופה, שלא תימחה מזכרוני עד ליומי האחרון.

לנו, מתחת לרצפה, אסור היה לדבר, להתעטש, להשתעל, לנחור או להקים רעש ולו הקטן ביותר, מפחד שמא זה יגיע לאזני

מפני השכנים, הפחד מפני המטה הצבאי הגרמני, שהיה סמוך מאוד לביתה. בעיקר כרסם בה הפחד מיום המחר, מאין היא תקח מזון לכלכל את האנשים שחיהם נתונים בידיה. הפחד הזה הדיר שינה מעיניה.

עם המפנה שחל במלחמה, אחרי מפלת סטאלינגרד, החלו הכוחות הצבאיים הגרמניים לסגת מערבה. כשהחזית התקרבה אלינו, ואל אוזנינו הגיעו הדי ההתפוצצויות של הארטילריה הסובייטית, גבר בנו ניצוץ של תקווה, שאולי נזכה לשחרור ונצא לחופשי.

ב-6 בפברואר 1944 כבש הצבא האדום את כל הסביבה שלנו ובתוכה את עיירתנו קליבן ואת כפר הנופש נובוסטב. למחרת עזבנו את מקום המסתור ויצאנו לחופשי. וליה, בעלה ליובה, בתם הקטנה חנה'לה ואנוכי חזרנו לגור בבית שלנו בקליבן, שנשאר על תילו. דוד וסוניה, אלי ויוכה ומישיקה יצאו לגור בעיר רובנה. אחרי כמה שבועות חזרו אלי ויוכה לקליבן, לביתה של יוכה שנשאר גם הוא עומד על תילו.

ברבות הימים שבו מרוסיה לעיירתנו שמיס נחמיה עם אשתו, שם עברה עליהם המלחמה. כן חזר הבחור יחיאל קורצ'ק שלחם בשורות הפרטיזנים.

אלה הם שבעת היהודים - שארית הפליטה - שחזרו לעיירה מתוך כ-3000 נפש שחיו וגרו בה לפני המלחמה. בסוף מאי 1945 עזבנו, שבעת היהודים, את עיירתנו קליבן ויצאנו לפולין בדרכנו לארץ ישראל, אם כי טרם ידענו איך ובאיזה אופן נגיע לשם.

בשנת 1946 הגענו לאוסטריה, שם נולד לווליה בן, ולפני שהכניסו אותו בבריתו של אברהם אבינו, עברו וליה ובתה חנה גיור כהלכה. בשנת 1948, עוד לפני הקמת המדינה, משפחת ליפה וליה, ליובה ושני ילדיהם, הגיעו ארצה ונשלחו לבית-עולים

את שקי תפוחי האדמה וקמח שעורים - תשובתה הייתה: בשביל החזיר.

לילה אחד, לפני עלות השחר, הגיע לאזני אמה רחש חשוד מחדרה של וליה. היא פתחה את הדלת ונכנסה לחדרה של וליה. ליובה, שהיה באותו לילה בחדר עם וליה, בשמעו שאמה של וליה מנסה לפתוח את הדלת, התחבא מהר מתחת למטה ואמה לא ראתה אותו. כשראתה אמה של וליה את הפארור על האש ובתוכו מתבשל משהו, היא פנתה לווליה ושאלה: "בת, בשביל מי את מבשלת סיר גדול כזה? הלא את לבדך עם הילדה". "בשביל מי" ענתה וליה, בלי לאבד את עשתונותיה, "בשביל החזיר, אלא בשביל מי? החזיר שלי חולה כבר כמה ימים ואינו רוצה לאכול. חשבתי, אולי אבשל לו את קמח השעורים עם תפוחי האדמה, אולי יאכל את זה". "משוגעת את" אמרה אמה, "ממתי נותנים לחזיר אוכל מבושל?"

כאן נקטה וליה בטכסיס הידוע, שהתקפה היא ההגנה הטובה ביותר. היא התחילה להתלונן על אמה ואחיה באמרה: "מישהו מתעניין בו? מישהו עוזר לי? את בעלי הרגו הגרמנים בגטו, ואני נשארתי אלמנה אומללה עם ילדה קטנה מסכנה, ואתם אפילו לא רוצים לדעת איך ומאין אני חיה?". הטכסיס כנראה הצליח. אמה, בכדי לא לשמוע את הטענות ואת הטרוניות, ברחו חיש מהר לחדרה ונעלה אחריה את הדלת.

אציין ש 19 החדשים בהם שכבנו מתחת לרצפה, היו עבורנו 19 שנים. לא ידענו מתי יום ומתי לילה, מתי קיץ ומתי חורף. שכבנו על האדמה עם אותם הבגדים לעורנו, והכנים אכלו אותנו בכל פה. אבל סבלנו היה כאין וכאפס לעומת הסבל והפחד שסבלה וליה. הפחד ביום והפחד בלילה, הפחד מפני אמה ואחיה, הפחד

את החלטתכם והתייחסותכם כלפיה אני משאיר להכרעתכם, אך ראווה היא לכל הערכה והתייחסות מרבית. האנשים שבלה הצילה:

1. ליובה ליפר נפטר בחיפה בשנת 1964
2. דוד ליפר - חי בברזיל
3. סוניה - אשתו של דוד, נפטרה בברזיל.
4. אלי ליפר - נפטר בארה"ב
5. יוכה ליפר - אשתו של אלי, חיה בארצות הברית.
6. אכטנבוים מישה (מבית קנרק) - חיה בבית אבות "בית-השמש" בפתח-תקה
7. קירשנר אברהם - גר בלוד.

אודה לכם על תשובתכם

בכ"ר (-)

בחיפה.

מובן שהשפה העברית והמנהגים היהודיים לא היו שגורים בפי בלה (וליה), ובחודשים הראשונים היא סבלה מאוד משכנותיה היהודיות, ששם אחר לא היה בפיהן לבלה אלא "הגויה". היא ברוב צער היתה אומרת: "תראו איזה עולם מוזר. שם, בין האוקראינים, קראו לי הגויים "יהודייה" והצביעו עלי באצבע, "הנה היהודייה הולכת", וכשהגעתי לארץ היהודים נהפכתי ל"גויה".

במשך הזמן השתרשה בלה והתאקלמה, למדה את השפה ונעשתה ישראלית לכל דבר.

בעלה ליובה ז"ל עבד כפועל בנמל, וב-1964 קיבל התקף לב וצעיר לימים הלך לעולמו. בתה של בלה, חנה, גרושה עם שני בנים. הבן הבכור, ארון, סיים את שירותו הצבאי, נשוי ולומד באוניברסיטת חיפה. הבן

השני, אבנר, סיים את ביה"ס התיכון הריאלי, שירת מספר חודשים בצבא וגם התחיל ללמוד באוניברסיטת חיפה. חנה עבדה כמורה בבי"ס תיכון בחיפה, אך לפני למעלה משנה חלתה במחלת כליות והיא נאלצת פעמיים שלוש בשבוע ללכת לבית - החולים לעשות דיאליזה. נוסף לכך עברה ניתוח ביד, הניתוח לא הצליח ומאז היא סובלת כאבי תופת והיד הולכת ומצטמקת. היא נאלצה להפסיק לעבוד. האם בלה סובלת גם היא, ובאמצעה הדלים תומכת בבתה. זהו אפוא הסיפור בקצרה של פליט שואה שנשאר בחיים, עם עוד ששה יהודים, הודות לאשה המופלאה ששמה בלה ליפר.

יד ושם
YAD VASHEM

The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority

י"ד ושם, י"א בתמוז תשנ"א
30 ביולי 1991

כבוד
גב' בלה ליפר
רח' אחד העם 7
חיפה 103 33

גב' ליפר הנכבדה,

הנני שמים להביא לידיעתך, שהוצגה בבית הספר התיכון
העולים החסידיים, בשיבתה מיום 15.5.1991, להעניק כד - תואר
חסידי אומות העולם, כנצל מדינה, תואר בכד וזכות כד'ישות
השם בשדות חסידי אומות העולם.

בכבוד רב,

ד"ר מרדכי פלדזאק
מנהל המדור בחסידי אומות העולם

העתקים: מר אברהם קירשנר - כד
מר עדו מר - חיפה

ח"ק 55 4908

תד 444, ירושלים 2104, טל 0522, 0521, 0520, 0519, 0518, 0517, 0516, 0515, 0514, 0513, 0512, 0511, 0510, 0509, 0508, 0507, 0506, 0505, 0504, 0503, 0502, 0501, 0500, 0499, 0498, 0497, 0496, 0495, 0494, 0493, 0492, 0491, 0490, 0489, 0488, 0487, 0486, 0485, 0484, 0483, 0482, 0481, 0480, 0479, 0478, 0477, 0476, 0475, 0474, 0473, 0472, 0471, 0470, 0469, 0468, 0467, 0466, 0465, 0464, 0463, 0462, 0461, 0460, 0459, 0458, 0457, 0456, 0455, 0454, 0453, 0452, 0451, 0450, 0449, 0448, 0447, 0446, 0445, 0444, 0443, 0442, 0441, 0440, 0439, 0438, 0437, 0436, 0435, 0434, 0433, 0432, 0431, 0430, 0429, 0428, 0427, 0426, 0425, 0424, 0423, 0422, 0421, 0420, 0419, 0418, 0417, 0416, 0415, 0414, 0413, 0412, 0411, 0410, 0409, 0408, 0407, 0406, 0405, 0404, 0403, 0402, 0401, 0400, 0399, 0398, 0397, 0396, 0395, 0394, 0393, 0392, 0391, 0390, 0389, 0388, 0387, 0386, 0385, 0384, 0383, 0382, 0381, 0380, 0379, 0378, 0377, 0376, 0375, 0374, 0373, 0372, 0371, 0370, 0369, 0368, 0367, 0366, 0365, 0364, 0363, 0362, 0361, 0360, 0359, 0358, 0357, 0356, 0355, 0354, 0353, 0352, 0351, 0350, 0349, 0348, 0347, 0346, 0345, 0344, 0343, 0342, 0341, 0340, 0339, 0338, 0337, 0336, 0335, 0334, 0333, 0332, 0331, 0330, 0329, 0328, 0327, 0326, 0325, 0324, 0323, 0322, 0321, 0320, 0319, 0318, 0317, 0316, 0315, 0314, 0313, 0312, 0311, 0310, 0309, 0308, 0307, 0306, 0305, 0304, 0303, 0302, 0301, 0300, 0299, 0298, 0297, 0296, 0295, 0294, 0293, 0292, 0291, 0290, 0289, 0288, 0287, 0286, 0285, 0284, 0283, 0282, 0281, 0280, 0279, 0278, 0277, 0276, 0275, 0274, 0273, 0272, 0271, 0270, 0269, 0268, 0267, 0266, 0265, 0264, 0263, 0262, 0261, 0260, 0259, 0258, 0257, 0256, 0255, 0254, 0253, 0252, 0251, 0250, 0249, 0248, 0247, 0246, 0245, 0244, 0243, 0242, 0241, 0240, 0239, 0238, 0237, 0236, 0235, 0234, 0233, 0232, 0231, 0230, 0229, 0228, 0227, 0226, 0225, 0224, 0223, 0222, 0221, 0220, 0219, 0218, 0217, 0216, 0215, 0214, 0213, 0212, 0211, 0210, 0209, 0208, 0207, 0206, 0205, 0204, 0203, 0202, 0201, 0200, 0199, 0198, 0197, 0196, 0195, 0194, 0193, 0192, 0191, 0190, 0189, 0188, 0187, 0186, 0185, 0184, 0183, 0182, 0181, 0180, 0179, 0178, 0177, 0176, 0175, 0174, 0173, 0172, 0171, 0170, 0169, 0168, 0167, 0166, 0165, 0164, 0163, 0162, 0161, 0160, 0159, 0158, 0157, 0156, 0155, 0154, 0153, 0152, 0151, 0150, 0149, 0148, 0147, 0146, 0145, 0144, 0143, 0142, 0141, 0140, 0139, 0138, 0137, 0136, 0135, 0134, 0133, 0132, 0131, 0130, 0129, 0128, 0127, 0126, 0125, 0124, 0123, 0122, 0121, 0120, 0119, 0118, 0117, 0116, 0115, 0114, 0113, 0112, 0111, 0110, 0109, 0108, 0107, 0106, 0105, 0104, 0103, 0102, 0101, 0100, 0099, 0098, 0097, 0096, 0095, 0094, 0093, 0092, 0091, 0090, 0089, 0088, 0087, 0086, 0085, 0084, 0083, 0082, 0081, 0080, 0079, 0078, 0077, 0076, 0075, 0074, 0073, 0072, 0071, 0070, 0069, 0068, 0067, 0066, 0065, 0064, 0063, 0062, 0061, 0060, 0059, 0058, 0057, 0056, 0055, 0054, 0053, 0052, 0051, 0050, 0049, 0048, 0047, 0046, 0045, 0044, 0043, 0042, 0041, 0040, 0039, 0038, 0037, 0036, 0035, 0034, 0033, 0032, 0031, 0030, 0029, 0028, 0027, 0026, 0025, 0024, 0023, 0022, 0021, 0020, 0019, 0018, 0017, 0016, 0015, 0014, 0013, 0012, 0011, 0010, 0009, 0008, 0007, 0006, 0005, 0004, 0003, 0002, 0001

מסעות אווילין

מסעות שורשים לעיירות חבל ווהלין: רוקיטנה, סרני, גליננה, קלוסובה, דומברוביצה, רפלוברקה, סטפאן ועוד...

מאת: רפי שפירא

שבהם כבר ביקרנו בעבר ונחזור לבקר בהם שוב.

כל מסע שורשים הינו בעל אופי אחר, אבל הוא תמיד עוצמתי, משמעותי ומרגש. כך כותב אייל, בן הדור השלישי, שלקח חלק במסע יחד עם אביו:

"...לא נסעתי כדי למצוא את הבית, את הרחוב או אולי את הקבר, למרות שהייתה מחשבה שכזו. הסיבה המרכזית שבגללה נסעתי הייתה לחבר עוד חוליה בשרשרת הדורות. אותה שרשרת הדורות שמרכיבה את זהותי. להכיר, לתהות על קנקנם של החיים היהודים של אז, ומה נשאר מהם היום? ואת מה זוכרים ואת מה אולי מעדיפים לשכוח?"

וכך כותבת אריאלה בת הדור השני שהגיעה למסע עם אחותה נחמה המתגוררת בארה"ב:

"הגענו לבית קברות בעיירה רוקיטנה בה נולד אבי. ידענו שננסה למצוא את הקבר של סבי שנפטר בשנת 1929 לפני המלחמה ממחלה. לסבי קראו יצחק בן שמואל. השמות רשומים בעברית, הכיתוב מטושטש, הקברים מכוסים בענפים ובעלים והזיהוי קשה. כל חברי הקבוצה המדהימה, אנשים טובים ומקסימים אחד אחד... התחילו לחפש את הקבר של סבי. לקראת סוף הביקור משהו משך אותי להיצמד לעץ אלון גדול ויפה

לפני כ-20 שנה נסענו עם אבי לעיירת ילדותו רוקיטנה. אבי, מיכאל שפירא ז"ל, נולד באחד הכפרים הסמוכים, ובגיל שבע הגיע בגפו לעיירת המחוז רוקיטנה. מאז אותה נסיעה נשאבתי לפעילות ההנצחה של קהילת רוקיטנה וסביבתה. כדרך הטבע, הדור הראשון הולך ומתמעט ואני הבנתי שיש לגייס את הדור השני לפעילות ונרתמתי למשימה חשובה זו. אני חש תחושת סיפוק עצומה כשאני רואה את היכל ווהלין ביום האזכרה מלא גם בדורות ההמשך.

לאורך השנים ארגנתי וליוויתי מסעות לרוקיטנה, לסרני ולעיירות הסביבה.

בשנה האחרונה מנתה הקבוצה 27 משתתפים משלושה דורות: הורים, בנים ונכדים. במסעות אנחנו מסיירים בעיירות, מתחקים אחרי החיים שהיו שם, התרבות המפוארת שחוסלה.... אנחנו עורכים טקסים בבתי קברות, במקומות בהם נטבחו תושבי העיירות ובבורות ההריגה שאליהם הובלו.

מסלול המסע נבנה בהתאם לצורכי המשתתפים. במסע האחרון הגענו לראשונה כקבוצה לדומברוביצה, ואילו עם הקבוצה שתצא בקיץ 2018 הקרוב, נגיע כקבוצה גם לרפאלובקה ולסטפאן בנוסף לרוקיטנה, סארני, דומברוביצה, גליננה, ברזוב, קלוסובה ועוד כפרים

אלו שני סיפורים מני רבים אליהם
התוודעתי... בכל מסע מתגלה סיפור
אישי נוגע, בכל מסע מתעוררת התרגשות
מחדש.

אני נשאל שוב ושוב מה מושך אותך
לעסוק בפעילויות ההנצחה ולהתעסק
בתחום? אין לי תשובה, אין לי הסבר, רק
תחושה פנימית חזקה שחשוב שאמשיך....

ולפתע אני רואה שצמודה אליו מצבה,
גב המצבה צמוד כמעט לעץ, קשה היה
לראות את הכתוב, התכופתי ובקושי רב
קראתי "יצחק בר שמואל ת.נ.צ.ב.ה שנת
תר"צ" שזה 1929. זה היה הקבר של סבי.
ההתרגשות שלנו ושל כל הקבוצה הייתה
אדירה. אחותי ואני לא ידענו את נפשונו
מרוב שמחה, עשינו את זה. טוב לנו... אני
כל כך שמחה שיצאנו למסע הזה."

ג'א ההריזה ביזר סארני

גזות בתים ברוקיטנה 2018

רשמי ביקור באוזיראן-וורקוביץ

מאת: יעקב אלון (קלוץ)

שאבי הסתובב ביניהם להנאתו בפעם האחרונה, לפני 84 שנה. הכביש הראשי בחלקו מרוצף אבנים. שלוליות במרכז הכביש וזקנות, שראשן עטוף במטפחת, הולכות לאיטן בצד תרנגולות ואווזים שאינם ממהרים לשום מקום. הבתים מוקפים בחצרות המתוחמות לרוב בגדרות, שיחים ופרחים.

המראה היה פסטורלי ואותנטי יותר מאשר בעיירות אחרות בהם בקרנו במשך הטיול. ובכל זאת הבחנתי בשינויים אשר לא פגמו במראה הפסטורלי: גגות הקש הוחלפו בגגות פח או רעפים.

בסמוך למרכז הכפר הוקמה כנסייה, שלא סביר שעמדה שם לפני מלחמת העולם השנייה.

גם האגם, אשר הודות לו נקבע לעיירה השם אוזיראן (אגם בפולנית), כבר אינו בשיא תפארתו, ודומה יותר לביצה המאוכלסת ע"י צמחי מים. והעובדה העצובה ביותר היא שלתושבי העיירה כבר אי אפשר לפנות בידיש העסיסית שספגתי בבית אבא.

אוזיראן נבנתה בתקופת הצאר ניקולאי הראשון ב-1848 על חלקות אדמה

הסע בכניסה לאוזיראן

בחודש ספטמבר 2017, 75 שנה לאחר חיסול יהדות וורקוביץ ואוזיראן הגעתי לביקור בעיירות אלו. עשיתי זאת יחד עם קבוצה של חברים, אשר חלקם הגיעו לאוקראינה במטרה לגעת בשרידים שנותרו במחוזות הולדת הוריהם. קיוויתי שאולי אזהה מצבת קבר של אחד מבני משפחתי, או מבנה שאוכל לזהות אותו כבית סבתי וסבי. מצבת קבר של אחד מבני משפחתי לא מצאתי, אך מבנה הדומה למבנה המסומן ברישום של אוזיראן, אשר שורטט לפני שנים על ידי חברו של אבי יעקב מוסמן ז"ל, כן זיהיתי.

הביקור היה מרגש ביותר. נכנסנו לאוזיראן ומצאנו כפר שלו, הבנוי מבתים חד קומתיים, אשר מראם החיצוני כמעט ולא השתנה מאז

סלילות בארכב "הכביש"

שנמסרו ליהודים אשר חלקם שרתו בצבאו, על מנת שיעסקו בעיקר בחקלאות ולא בחכירה ובמסחר כנהוג באותה תקופה. תושבי הכפר היהודים נחשבו לחקלאים חרוצים, אשר בנוסף לגידולים המסורתיים של תירס ותבואות עסקו בגידול סלק סוכר. בכך יהודי אוזראן היו יוצאי דופן ממרבית היהודים באותה תקופה.

השלטונות האוקראינים בנו אנדרטה בשנת 2002 לזכרם של הנרצחים היהודים. מצאתי את האנדרטה במצב טוב. האנדרטה מוקפת בגדר נמוכה ובה שער עשוי מגן דוד. שמתי לב שמשהו אף כיסח את העשבים הגבוהים מסביב לאנדרטה.

לעומת האנדרטה המתוחזקת, בית הקברות של העיירה מוזנח לחלוטין. הוא נמצא באמצע שטח מרעה ללא גדר סביבו. לא הבחנתי אמנם בסימני השחתה, יחד עם זאת, המקום זקוק לעבודות תחזוקה. המצבות

תחנת אוטובוס בארכל הכפר

על מפת

היציאה מאולזיראן

בית הקברות היהודי באולזיראן

מצבה בבית הקברות היהודי באולזיראן

שקועות ברובן באדמה, על רובן אפשר להבחין בסימני חריטה של כתובות בשפה העברית, אולם קשה לפענח את הכתוב בהן. יש צורך לחשוף את המצבות ולנקות את החזזיות ושכבת הלכלוך המכסה אותן. לאור ביקורים בבתי קברות יהודיים בכפרים ובעיירות אחרות באוקראינה, אני מעלה הצעה לנסות למצוא את הדרך לשקם את בית הקברות.

בית באולזיראן כפי שצקב מוסמן
רסם מהזכרון

בית באולזיראן 2017

זר קהילות ורקוביץ ואולזיראן,
זרם יום הזכרון לשואה ולגבורה 2018

נסענו אל השורשים, אל דובנו מאת: לאה משולם וברוך קרן-צבי (צוביק)

אמא, שני אחיה, דוד ומשה, אחותם הצעירה קטיה ואביהם, סבא שלנו, יעקב ליפין, זכו לעלות לארץ ולהתיישב בה בטרם תבוא עלינו השואה.

אמא, רבקה ליפין-קרן-צבי, למדה בבית הספר החקלאי בנהלל, אהבה בכל מאודה את אדמת ארץ ישראל, שדותיה ונופיה, את הפרחים, הירקות ועצי הפרי אשר גידלה בחצר הבית הקטן שלנו בקריית-חיים. את כל אלה גידלה גם בגינות בתי הספר, אשר בהם לימדה דורות של תלמידים, והדריכה דורות של מורים בתחום החקלאות והטבע, תחומי התמחותה. לנו, הילדים, הייתה דובנו חלק מעולם אחר, מעבר להרי חושך, בעולמה הקודם, העולם ממנו יצאה.

בפסח שנת 1985 הלכה אמנו לעולמה. בשעת הדמדומים, כבר ללא הכרה ושליטה, אמרה אמא וחזרה ואמרה, מלמלה ואמרה, נאנחה וחזרה: "רוזה".

צוביק לא הכיר את השם. מי זאת רוזה? רוזה ליפין הי"ד, 1897 - 1941, הייתה אחותה הבכורה של אמא.

אותה אחות, שלא זכתה לעלות לארץ עם משפחתה. היא לא זכתה בסרטיפיקט הנכסף, על אף העובדה שסבא ואמא ובני משפחה נוספים ניסו, בחליפת מכתבים, בין

השנים 1931 ועד 1937 בפניות ובקשות אין ספור מן המוסדות האחראים לכך, לקבל בשבילה אישור לעלייה. רוזה נספתה

אמא שלנו, ריבוצ'קה ליפין, הייתה דובנאית. היא עלתה ארצה מדובנו בקיץ 1931, בעקבות בני משפחתה הנרחבת, הציונית, שעלו לפנייה. זה החל בדודה, מאיר גיטלמן, טובי, הציוני הראשון שעלה מדובנו בשנת 1904 והיה בין מקימי המושב נהלל, בני משפחות גיטלמן ופודלוצקי נוספים שהקימו את גבעת ברנר, אשדות יעקב, כפר חסידים וכפר ויתקין, כולם יוצאי הפרבר סורמיצ'י בפאתי העיר דובנו. הם היו חלק מקהילה יהודית מגוונת, שחיה בעיר מאז המאה השש עשרה ומנתה בימי תפארתה, לפני מלחמת העולם השנייה, 60% מאזרחי העיר, כשנים עשר אלף איש.

מאיר גיטלמן עם משפחה בארץ

מתנה: נסיעה משותפת אל השורשים. וכך, במלאת מאה ועשרים שנה להולדתה של רוזה, החלטנו, בתיאום עם אָרנה, לנסוע לסיור משפחתי: צוביק עם שלושת ילדיו, בועז, לילך, ותימי עם בתה התינוקת ליה, ואני, לאה, עם הצעירה בבנותיי, רחל, אל השורשים. לנשום את האוויר ההוא - שם. הצטרפה אלינו גם ג'ניה אוסטפוב, שעלתה מאוקראינה לפני כחמש עשרה שנה, ומשפחתה מאומצת ע"י המשפחה של צוביק. ג'ניה, כאחת מבני המשפחה, עזרה לנו רבות, בהיותה דוברת אוקראינית. במהלך המסע הצטרף אלינו גם בוריס פרדקין, דובר אוקראינית, שעזר גם הוא בתקשורת המילולית. צוביק הכין, בתיאום עם אָרנה, תכנית מדויקת לביקור.

יום שישי, 15.9.17 את הדרך שאמא עשתה בשנת 1931 באנייה "סינייה" לנמל חיפה, במשך שבוע ימים, עשינו אנו בטיסה של שלוש שעות. כשנחתנו בקייב בתשע בבוקר ביום ששי, כבר חיכתה לנו שם אָרנה, המארחת הנפלאה, עם צלם, אוטובוס צמוד ונהג, חיבוקים ונשיקות ומזג אוויר נפלא.

לאחר סיור ברחובות העיר, שבתים ישנים ושכונות של גורדי שחקים משמשים בה בערבוביה, וביקור בבית הכנסת, יצאנו לנסיעה של 400 ק"מ מערבה, לדובנו.

בטבח בדובנו, באחד ה"בורות" המקוללים, כנראה ב-1941.

זאת גילה ברוך, צוביק, בחקר רב שנים, שתחילתו בבית ילדותנו, בימי ה"שבעה", והמשכו בבתי המשפחה בארץ, ועד אוקראינה, עד דובנו ורובנו הרחוקות הגיע. במהלך השנים התהדקו קשרי היכרות והערכה הדדית בין ראש עיריית דובנו, ליאוניד דודקו, הממונה על קשרי חוץ, אָרנה שאבצ'וק (Erna Shevchuk) וצוביק.

בעבור השנים הרגשנו צורך למצוא דרך להנציח את רוזה בדובנו. עלה הרעיון ונפלה ההחלטה להקים בבית החולים העירוני חדר יולדות מודרני, מצויד ונעים, חדר בו באים חיים חדשים לעולם - "החדר של רוזה". החדר מתחדש מדי שנה באביזרים שונים, ויולדות מקבלות ורדים ומתנות לרך הנולד.

בשנת 2017, מלאו לצוביק שבעים שנה. ילדיו האוהבים רצו להפתיעו, והגישו לו

המבצר

נהר האיקווה חוצ' בין המבצר לבין העיר

עכשיו דורכות רגלינו על האבנים, אבני המרצפת, שעליהן דרכה אמא, בלכתה לביה"ס, ל"תרבות", ללמוד עברית, ולגימנסיה העירונית, שהתקבלה אליה מעבר ל"נומרוס קלאוזוס", בגלל מצוינותה. אחרי ארוחת הבוקר מועדות פנינו אל אתר התיירות המרכזי של דובנו: זה הנוף שראתה אמא בנעוריה.

אנו עולים לאוטובוס שהצמידה לנו אָרנה, ופנינו אל מחוז ילדותה של אמא - הפרבר סורמיצ'י. את הדרך שעברה אמא בחורף הקר ברגל, בדרכה היום יומית אל ביה"ס בעיה, עברנו, ותוך כרבע שעה ירדנו אל שוק. יושבת אישה עם ארבעה פלפלים אדומים ומלפפון, מרכולתה למכירה. לידה שכנתה המוכרת היום שלושה כרובים. חנויות קטנות של סדקית וכלי עבודה בסיסיים, עמוסות שקיות פלסטיק עם

למלון שהכינה לנו אָרנה, במרכז העיר, הגענו בחצות הלילה מותשים ונרדמנו. **שבת, 16.9.17** שמש של שבת בבוקר העירה אותנו והאיצה אותנו אל החלון הגדול של חדר השינה: אנחנו מאחורי רחוב של בתים בעלי גגות משופעים, מוקפים חצרות עם עצים ותרנגולות. מתחת לעץ - מכונית. ירדנו ללובי, ומי כבר חיכתה לנו? אָרנה!

יצאנו לרחוב הראשי. פנינו מועדות אל מסעדה קרובה, בה נאכל את ארוחת הבוקר.

אני נדהמת לגלות שאני מוצפת בפרח ילדותי, שהיה כל כך אהוב על אמא - טֶגֶס!
ואני לתומי חשבתי שהיא התאהבה בו כשלמדה בנהלל... ואז, לפתע, הבנתי: אמא בחרה לצאת מדובנו, עלתה ציונית לארץ, אך דובנו לא יצאה מאמא. אמא הייתה ונשארה כל חייה - "דובנאית".

אַרנה אנו שומעים מפיו, בתרגומה של ג'ניה, איך סבא של סבא שלו בנה את הבית, והבית עובר מדור לדור במשפחתו. אנחנו שומעים ושותקים.

חוצים את הכביש ועוברים תחת ערבות. ערבות בוכיות. כמה סמלי. כשאנחנו עולים לאוטובוס, יש באמתחתנו פלפל אדום, כרוב ירוק ומלפפון, בתוך שקית ניילון עם ידיעות כחולות.

ידיעות כחולות למכירה, עומדות במקום בו היה בית העץ של סבתא חיה מלכה גיטלמן, סבתה של אמא, בעלה דב ברל ושלושה עשר ילדיהם. מעבר לגדר של גן עצי הפרי, גינת הירקות וקרפיף העצים למכירה - עמד ביתם של הגיסים - משפחות פודלוצקי וגיימן ושכנים להם - יהודים, חברים, דור אחרי דור, עד שהחלו להגר אל פלשתינה ואל אמריקה על כל תפוצותיה. ועד השואה.

והיום זהו שוק. אנו יורדים במורד הרחוב, וראה זה פלא:

בתים קטנים, גגות משופעים, גדרות, חצרות, ממש כמו שתיארה לי אמא בילדותי.

מאחד הבתים יוצא אוקראיני, ולבקשת

חזרנו העירה. אנחנו ליד בניין, שכמותו היו בעיירות יהודיות רבות: "תרבות". כשמו כן הוא. כאן למדו קטנים כגדולים - שפה עברית, קרוא וכתוב, יהדות. מורשת וספרייה.

בית הכנסת בדובנו

עכשיו - אל בית הכנסת.

בנין גדול, בקצה רחוב אלכסנדרובה. מאות שנים היה הבניין בנוי לתלפיות. כניסה יפה, אכסדרה של ארבעה עמודים, שהיו פעם מעוטרים.

ארבעה חדרי תפילה היו בקומה התחתונה, בהם היו מתפללים כל ימות השנה, ובפסח ובחגי תשרי - באולם הגדול, המפואר. היום הכול הרוס ומתפורר. שלט שהוצב לזיכרון בכניסה - הושחת בידי בריונים. גם כשהכניסו אותו פנימה - ניזוק. היום הוא איננו. לא יכולנו להיכנס. אין מפתח. הצצנו בכאב לב דרך החלונות השבורים. מדברים על צורך בשיפוץ. ראש העיר שואף לאסוף תרומות מיהודי העולם לצורך כך, אך טוען שמכשולים בירוקרטיים עומדים בדרכו.

עכשיו נוסעים אנו אל "המצילה". כאן, בבית קטן, גרה אולגה עם אמה בת התשעים וארבע, טטיאנה. בביקורו בדובנו, בשנת 2002, פגש אחי צוביק את טניה, שסיפרה לו, שבאוקטובר 1942, כשבדובנו שלטו הנאצים, חברה של חברה שלה, יהודייה בשם שרה לופטינה, הביאה אליה ילדה בת שנתיים, ליזה, ובקשה שתשמור עליה לילה אחד. טניה הסכימה והסתירה אותה בבית. למחרת נודע שהגרמנים חיסלו את כל היהודים בגטו, וביניהם את אמא ואבא של ליזה ואת אחיה הקטן. בזכות טניה דומברובסקייה קולמקובה ובעיקר דודתה, יילנה

איגנטייבנה דומברובסקייה, שסיכנה את חייה וגידלה אותה בתנאים קשים ביותר, ניצלה ליזה ועלתה לארץ בשנת 1957.

הקשר עם המצילות נותק, וחודש אחרי שצוביק חיפש ומצא את ליזה, שהקימה כאן משפחה לתפארת. ליזה פנתה ל"יד ושם" והביאה להכרתן של יילנה ז"ל וטניה תבדל"א כחסידות אומות העולם. עכשיו ליזה שומרת על קשר אתן ועוזרת להן.

שמענו בהתרגשות את סיפורה של טניה, וטעמנו ממטעמיה האוקראיניים של אולגה, שנעשו כולם מפרי גנה. עמוסים במטעמיה אנו יוצאים אל החצר לראות את הגן.

שביל מוביל מהשער הירוק, כמו בבית ילדותנו בקריה. לצד השביל "סלסלי-כסף", כמו בחצר שלנו בקריה. מימין - חצילים, פלפלים וכרובים, מלפפונים ובצל וגם שום. מאחור - שדה-תירס.

עצים עמוסים פירות, ממש כמו אצלנו. זה לא יתכן.

לארץ אביב וחיים חדשים.
ואני כאן בארץ - עגורים בה ינחתו,
באים מארצות הקור הרחוקות.
הגורל הביאם. הוא הביא גם את אמא
מארץ אוקראינה - עכשיו גם שלי.

בבת אחת מוארות עיניי: שורשים.
אלה הם שורשיי. שורשיה של אמא. כאילו
לא נקרעו, כאילו לא נעקרו. לא נשכחו.
כאילו שלחו זמורות ושלוחות - והמשיכו.

לפתע הרגשתי, תחושה כה עזה, כאילו אני
דובנאית.

יום ראשון, 18.9.17 שבוע חדש. אנו
נוסעים לעיר המחוז, לרובנו. לכאן ברחו
משפחתה של אמא במלחמת העולם
הראשונה. פנינו מועדות לבית הכנסת,
המתוחזק ע"י אנשי חב"ד. קבלת פנים
חמה ומאירת פנים. על קיר ביהכ"נ, בצד
הגובל בכניסה, מתנוססת כתובת גרפיטי
"ג'ידלק". הרב של חב"ד עוצם את עיניו...
אין הרבה יהודים בעיר. לתפילות ולמניין
מגיעים רק בפסח ובחגי תשרי.

מכאן אל המוזיאון העירוני ולנטינה,
אוצרת המוזיאון, ידידתו של צוביק מאז
ביקורו כאן ב-2003, מלווה אותנו בנבכי
המוזיאון שלה. זה מוזיאון חינוכי חי
ופעיל, רב קומות ומדורים. יש בו אגף
זואולוגי, עם בע"ח בדרגות

התפתחות שונות, אגף
בוטני, היסטורי ועוד. אולם
מיוחד מוקדש לתערוכות
מתחלפות, המתמקדות
מדי פעם בנושא ספציפי
כלשהו: עיר מסוימת, על
היבטיה השונים, מלחמה
זו או אחרת, וכו'. המטרה:
ביקורים לימודיים של

האם אני חולמת? האם אני בגינתה של
אמא, בחולות קריית-חיים? בכל מקום -
טגטס. ועולה מחשבה כי חסר לי רק פרח
אחד, שתמיד היה לנו בגינה... הנה הוא!!!
צעקתי: "נסטורציה"!!!

"כובע הנזיר" פה, צהוב וכתום, כמו אצלנו!
נקהלו כולם ובאו סביבי. כל כך התרגשתי!
אמרתי: ובכל מקום - "טגטס"!!
אמר: "ודאיי! וגם יש לנו שיר"!!
אָרְנָה ואולגה פצחו ברינה:
בארץ חמה, רחוקה,
שתלה אתכם אמא שלי.
אל ארץ של שמש זורחת
זכרה את זרעיכם לקחת.
עת אביט בפרחי הטגטס,
את ידייך, אמא, אחוש,
סדוקות מעמל וזקנה,
אותי מלטפות, מחבקות.
אמי הזקנה, אוהבת הארץ,
מארצה נפרדה, מבית שורשים,
וגשר הביאה, זרעים של מולדת,

צוביק, לאה (יוסבת), בועז, תיא' וליה, ליצק, רחל, ולנטינה וארנה

התשעים וארבע, שעולה ויורדת פעמים
אחדות בכל יום. בחוץ מטפטף גשם. רוח.
לא קה.

אנו ממהרים לארוחת ערב במסעדה
אוקראינית בכפר קטן, בדרך בת ארבעים
הקילומטר בין רובנו לדובנו. המארח -
ליאוניד דודקו, ראש העיר הקודם.

ארוחה אוקראינית, השתייה כדת, בשפע,
מוסיקה בוקעת מאירוע נעורים בקומה
מתחתנו. כשהמשקה עולה לראש, מהר
מאד יוצאות הרגליים במחול. צוביק וג'ניה,
אַרנה ודודקו, תימק, עם ליה בזרועותיה.
ערב אוקראיני אותנטי.

הביתה, למלון. מחר היום הגדול.

אזרחים ובעיקר - תלמידי בתי הספר
וסטודנטים. המקום חי והומה.

לפתע, בחיך גדול על פניה, מוציאה
ולנטינה מאחורי גבה אלבום גדול, שמור
ומוגן.

היא מספרת שהאלבום הזה צמוד אליה
תמיד, והיא מציגה אותו לפני מבקרים
מיוחדים. הנושא: יהודי דובנו, כשבמרכזם
משפחה ציונית מסועפת - משפחות גיטלמן,
פודלוצקי, גיימן וליפין. בחיבה רבה היא
מציגה תמונות ומספרת על אבדנה של
רוזה שלנו, אשר נשארה בגיא ההריגה, ואת
סיפור ההנצחה שלה בדובנו.

ולנטינה ממשיכה ומספרת שמבקרים רבים
מתעניינים באלבום, שנעשה אחרי ביקור
קודם של צוביק שם. צוביק מצדו מבקש
ממנה שתקדיש פינה קבועה במוזיאון
לזכר יהודי דובנו.

לא מדלגים על ביקור אצל דוקטור סשה
מלניק, דור רביעי של רופאים, ידיו של
צוביק, שחי עם אשתו וילדיו בדירה קטנה
ורעועה, בקומה רביעית ללא מעלית,
בשכנות לאמו הרופאה ולסבתו סוניה, בת

יום שני 19.9.17 תחנה ראשונה: קבלת פנים בלשכת ראש העיר, מר אנטוניוק (Antoniuk).

האיש פינה את כל היום לכבודנו. הלשכה מקושטת בסמלי העיר ואתריה הידועים. אנו שומעים את סיפור תולדותיה של דובנו ומתכבדים במתנות: ספל של דובנו וספר מהודק, המספר את סיפור העיר, תוך התעלמות מוחלטת מיהודיה.

אנו יוצאים בדמעות וממהרים לחדר הלידה, לראות את מיטת הלידה, שכמוה לא הייתה עד אז בדובנו. השנה רכשנו שני מכשירים רפואיים לשאיבת נוזלים מהגוף, עפ"י בקשתם.

ראש העיר מבהיר לנו שהוא מצפה שנתמוך בו מול רשויות המדינה, כדי להעביר אליו את החזקה על בניין בית הכנסת הנוטה ליפול, והשטח שהוא עומד עליו, על מנת לשפצו. כמו כן מצפה הוא לתרומות של יהודים עשירים, לאותה מטרה. תכניות - יש לו. הקשבנו.

מכאן, בהתרגשות רבה, אל "החדר של רוזה". בכניסה לאגף היולדות אנחנו עוטים חלוקים צבעוניים ונעלי בד נקיות, ונכנסים בדחילו ורחימו אל החדר המיוחד הזה.

במסדרון, לצד הדלת - שלט המסביר את הרקע והדמות.

החדר - חדר החלמה ליולדת ולמשפחתה. במיטה - יולדת חייכנית וקורנת שילדה הבוקר את בתה הבכורה.

עוד אנשי העירייה פּוֹרְשִׁים בשקט, למען הפרטיות שלנו, אנו עורכים את הטקס הכולל הספד, קידוש ושירה, נרות ועמידת דום, צעקות וגם בכי. מזג האוויר סוער, הרוח מייבבת אתנו, ואנו מתקשים להתנתק מכר הדשא, הטומן את הזוועות בעפרו.

התחנה הבאה:

המקום הנורא - גיא ההריגה - הבור האנדרטה לזכר יהודי דובנו הי"ד. כאן, באנדרטה המרכזית לזכר הקרבנות, נערוך אזכרה לכל אלה שנטבחו פה, לכל בני משפחתנו שנקטפו ולא שבו, ולרוזה. אָרְנָה הכינה 11 שתילי ורדים, ואנו שותלים אותם, בשני צדי המצבה. משתתפים אתנו כבוד ראש העיר, סגנו ואָרְנָה. על המצבה נחרטה השנה הכתובת בעברית: זוכרים ומכבדים - מתושבי דובנו. גם מגן דוד מעטר את האנדרטה וורד.

מחובקים ונרגשים אנחנו ממהרים אל המתנ"ס העירוני, למופע המיוחד שהכינה אָרנה שהיא, הפלא ופלא, גם מחנכת בבית הספר התיכון. התכנית היא לכבודנו.

במרכז הערב מחזה שחיברה אָרנה על בסיס אפיזודות ואמרות של שלום עליכם, בשילוב ריקודים חסידיים והמחשת השואה, ע"י סצינה המקפידה את התמונה בבת אחת, בצורה עדינה ומהממת. אמנות עוצרת נשימה. ואז עולות על הבמה שתי זמרות, ולהפתעתנו ולתדהמתנו, הן שרות את שיר הטגס. (הפרח נקרא באוקראינית: "גבות שחורות")...

אנחנו מוזמנים לעלות לבמה, מוצגים לפני מאתיים היושבים באולם ואומרים כמה מלים נרגשות. עכשיו עולות לבמה התאומות בנות התשע, בכורות "החדר של רוזה". הן מקבלות חיבוק, נשיקה ועדיליוני כסף למזכרת. בעקבותיהם עולה גיבור צבא אוקראיני, שהגיע הישר משדה הקרב, כדי לחגוג את הולדת בנו בחדר המפורסם. גם הוא, רעייתו והתינוק מקבלים את תשומת הלב הראויה.

אנו עוברים לטקס השקת "הבול של רוזה": אָרנה היצירתית הציעה ועזרה לנו להנפיק בול דואר אוקראיני חוקי, מן המניין, לזכר רוזה. החתמנו, צוביק ואני, יחד עם ראש העיר, את הבול על מעטפת היום הראשון.

לראות:

בית גרינברג. הבית היהודי המפורסם ביותר בעיר. במרכז, באמצע רחוב אלכסנדרובה, בין בית הכנסת היהודי העתיק, המתפורר, והכנסייה, כשצריח המבצר מציץ ברקע, עומד בית גרינברג.

הוא שופץ ומטופח, ואנו מגלים, להפתעתנו, שהוא הוא המתנ"ס שבילינו בו אתמול! סביבו - גן משחקים וספורט, והכניסה המפוארת - מסביב. כשאנו מקיפים את הבית טגטס!

לסיום קיבלנו חלה יפהפייה על מצע של מפה אוקראינית. עדיין לא תם היום הארוך הזה. לסיום ולסיכום הביקור אורגנה ארוחת ערב אוקראינית חגיגית, בקומה העליונה של המתנ"ס. לכאן הוזמן כל מי שהיה שותף בביקור שלנו. קרוב לארבעים איש גדשו את החדר הגדול, הורמו כוסות הוודקה ונישאו נאומים, ומנות של כרוב, תפוחי אדמה ובשר ושאר מאכליהם נאכלו במרץ.

ארוחה אוטנטית והאווירה - כנ"ל.

יום שלישי, 20.9.17 היום נעזוב את השורשים, אך בטרם נמריא חזרה אל הצמרת, נותרו שלושה מקומות שרצינו

בטרם נצא מדובנו, אנו מחפשים את הגימנסיה העירונית שאמא למדה בה, על סמך התעודות שהשאירה. בידינו תעודת הגמר שלה משנת 1925. צוביק, כדרכו, מצליח להיכנס לחצר הגימנסיה ואל הבניין. הוא פוגש את מנהלת ביה"ס. בשיחה עמה מסתבר, שבמהלך השנים השתנתה הגימנסיה, וכל החומר הארכיוני הלך לאיבוד.

צוביק שולף העתק התעודה של אמנו, וזה נתלה מיד על לוח ביה"ס. לבקשת המנהלת, מבטיח צוביק לחפש ולשלוח מסמכים נוספים.

שם גם ביקרתי, עם אחי וילדינו, בגימנסיה בה אמא למדה. הרגשתי בבית. הרגשתי קשורה. אבל רק עכשיו אוכל לומר, עכשיו רק אספח, כי לפתע הואר הקסם. לא אכלתי. לא בא אל חפי אוכל מבית אמי. לא הרחתי שם ריח של צ'ולנט, לא געפילטע פיש ולא בורשט, לא רגל קרושה ולא דג מלוח. לא גירקויה וגם לא קומפוט. כי אין בדובנו אוכל יהודי, כי אין בדובנו יהודים. אנו יוצאים מדובנו. מחר מתחילה שנת תשע"ח. שנה טובה!

בעקבות שורשיי, לאוקראינה נסעתי. הלכתי לתור מוצאי מסע מרגש אל דובנו של אמא, שם היא נולדה וגדלה. כמו ביד קסם הושלכתי לרחוב, בו היו בתיהם של אבות אבותיי. שם הם בנו בתיהם הקטנים, הקיפו גדר ושתלו בוסתנים. שם מצאתי את הפרחים שאהבה אמא, ואני לא ידעתי מאין. שם גם ראיתי, קטפתי, הרחתי, ירקות ששתלה פה, בבית. שם, בסורמיצ'ק, דרכו רגליי, מקום בו הייתה אמא משחקת.

זר קהילת דובנו, ערב יום
הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ח

טקס שיקום בית הקברות בדראז'נה -ווהלין, אוקטובר 2017 מאת: דר' חיים שלו (שליפשטיין)

קברי צדיקים ולא משלחות מחקר אוניברסיטאיות).

בינואר 2017 קבלתי הודעה מפיליס כי היא ראתה פוסט בפייסבוק, שארגון ESJF (European Jewish Cemeteries Initiative) מודיע על תכנית לגדר את בית הקברות היהודי בדראז'נה ווהלין. פיליס יצרה קשר עם מנכ"ל הארגון Mr Phil Carmel והוא אישר כי אכן בכוונתם לשקם את בית הקברות עוד בשנת 2017, וכי התוכנית אושרה והעבודה תתחיל מיד בתחילת הקיץ. היא תכלול: ניקוי בית הקברות, הקמת גדר היקפית, שער ושלט המזכיר את הרס קהילה זו בשואה. בסיום עבודת השיקום ייערך טקס סיום השיקום אליו יוזמנו אנשי ציבור אוקראינים, תושבים מקומיים וכמובן אנשי הקהילה.

הסתבר לי שלארגון אירופי זה יש לא רק תכניות שיקום, אלא גם תכניות חינוכיות, שאותן מעבירים בבתי הספר המקומיים באוקראינה. להלן תרגום מאנגלית של הפעילויות:

- להציג לילדים את חיי הקהילה היהודית שהתקיימה בעירם.
- לספר להם על מקורותיה, התפתחותה, גורל אנשיה בתקופת השואה ואחריה, וכן על חלקם של לא-יהודים בהצלת יהודים.
- למצוא קשרים שהתקיימו בין הקהילה היהודית לבין הקהילות המקומיות.
- לטפח בילדים כבוד למונומנטים היהודיים ששרדו, וגם להסביר ששימור בתי עלמין הוא בעצם שימור הזיכרון הלאומי.

בשנת 2011 ערכנו סיור לימודי באוקראינה, במסגרתו הגענו לעיר רובנו ROVNO שבחבל ווהלין. ביקשתי להתנתק זמנית מהקבוצה ולבקר באלכסנדריה הסמוכה, בה נולד אבי יצחק שליפשטיין, ובכפר דראז'נה Derazhne בה נולדה וגדלה אימי ינטה לבית גורודצה (דראז'נה היתה מסונפת מינהלית לעיר הסמוכה קוסטופול).

תושבים מקומיים שכנעוני שבדראז'נה לא נמצא זכר לקהילה היהודית, ולכן הגענו רק לאלכסנדריה בזכות כתבתו של ד"ר צבי צמרת "היהודי האחרון באלכסנדריה" שפורסמה בעיתון הארץ:

<http://www.haaretz.co.il/literature/1.1003919>

עם חזרתנו ארצה החיליתי לחפש מידע על דראז'נה באתרים גאולוגיים באינטרנט, בהם אפשר היה למצוא מידע על מקומות קבורה יהודיים באוקראינה וגם חיפשי קשרים לאנשים הקשורים למקום או כאלו שביקרו שם.

ביוני 2013 חזרה אלי גברת אמריקאית בשם פיליס גרוסמן וכתבה כי הייתה באוגוסט 2012 בסיור שורשים בדראז'נה. בשיחות עם מקומיים התגלה לה מיקום בית קברות יהודי בתוך היער. בית הקברות היה עזוב, אך הצליחו לראות ולצלם מספר מצבות שנחבאו בתוך הצמחייה.

גב' גרוסמן עדכנה את רשימת בתי הקברות באתר JOBAR, והוציאה חוברת צילומים מביקורה בכפר אשר אותה העבירה גם לי. מ-2013 ניסינו שנינו לאתר גורם שיוכל לעזור בשיקום בית הקברות הנטוש, אולם לצערנו לא נמצא כזה. (לא ארגון

במסגרת התכנית החינוכית הציג ארגון ESJF תערוכת צילומים "Jewish cemeteris in Ukrain" (בתי עלמין יהודיים באוקריינה) בנובמבר 2016. בתערוכה צפתה Katy Kryvko תלמידה בת 15 מבית ספר בדראז'נה. לאחר ביקורה פנתה התלמידה למארגנים וסיפרה להם על קיום בית קברות מוזנח בתוך היער בכפרה. אנשי הארגון התרשמו מהמוטיבציה של הנערה והחליטו לבקר במקום ולראות את בית הקברות שלא היה ידוע להם. מכאן קבלו את ההחלטה לבצע את הפרויקט בדראז'נה. בהמשך קיבלה הנערה על עצמה לבצע שני פרויקטים:

- ללמד בבתי הספר של ערי המחוז את ההיסטוריה של הקהילה היהודית בהן ואת ההשלכות של השואה על הקהילה המקומית.
- ללמוד על בית העלמין היהודי כמקום ייחודי ששימר את זכר הקהילה.
- שיעור אחד (45 דקות) בכל אחד מתשעת בתי הספר. ביקור בבית העלמין - שעה.
- סיור במחוז רובנו הכולל ביקורים במוסדות הדת של הדתות העיקריות הפועלות במחוז (כנסייה קתולית, כנסייה אורתודוקסית, בית כנסת). שיעורים - שלוש.
- סיכום, הכנת פוסטרים, דוכנים, מצגות. שיעור אחד בכל בית ספר.

באזור בו גרו היהודים כנראה לא השתנה הרבה

Se בכניסה לדראז'נה

הכניסה החדשה לבית הקברות

האחים Se ו Tatyana (Se) יחד עם Katy ואימה ולוח הזיכרון שהוצב במקום

1. מחק: חיי היהודים במהלך ההיסטוריה של דראז'נה במאות ה-18-20 (נזכיר שלפני השואה רוב תושבי המקום היו יהודים, כיום אין אפילו יהודי אחד).

2. בעזרת אימה Tatyana והמורה Lyudmila Lanush תפעל Katy לאסוף ולהחזיר לבית הקברות מצבות שהוצאו משם ומשמשות בחצרות הבתים.

באוגוסט 2017 הוחל בפעילות שיקום האתר, ונקבע כי טקס סיום השיקום יערך בדראז'נה בתאריך 17/10/2017. אנחנו קבלנו הזמנה להשתתף ולשאת דברים בטקס.

אני ושני אחי, משה ואברהם שלו, יצאנו יום קודם בטיסה ללבוב ומשם נסענו ברכב ללינה ברובנו. בבוקר יצאנו לביקור באתר ההנצחה לקדושי רובנו, משם המשכנו לביקור באלכסנדריה הקרובה, לביקור בבית הקברות ובאתר הנצחת קרבנות בור ההריגה שם.

מאלכסנדריה המשכנו בנסיעה לכוון Derazhne המוקפת יערות ונמצאת ליד נהר ההורין.

לאחר בית הקברות הגענו לאחר סיור

אחת המצבות שנותרו בבית הקברות

באזור במטרה לחפש זכר לחיי קהילה יהודית שהייתה פעילה לפני השואה. לצערנו לא מצאנו כל סימן.

בית הקברות הגדול בדראז'נה הוקף בגדר בטון לבנה עם שער ברזל בעל מגן דוד שחור ולוח זיכרון בכניסה. בית הקברות כעת היה נקי מצמחיה ומעצים. במקום נמצאו רק כחמש מצבות. שאר המצבות הוצאו על ידי התושבים לשימושי בנייה בכפר.

הטקס צולם עבור הטלוויזיה המקומית, וזכה לפרסום נרחב באתר ארגון ESJF, באינטרנט ובפיסבוק.

בטקס: הנהלת ארגון ESJF, מנהיגות מקומית, נציגי קהילת רובנו, האחים שלו וקהל מקומי רב.

גרוסמן ולדר' חיים שלו ולאחיו, שבאו במקביל מארה"ב ומישראל לכבד את בני משפחתם הקבורים במקום זה. תודה רבה לראש העיר ולתושבי דראז'נה על תמיכתם במפעל הזה ועל הנוכחות המדהימה שלהם בטקס היום.

תמונות מעוררות השראה מטקס שיקום בית העלמין היהודי שנערך היום בדראז'נה, מחוז רובנו, אוקראינה. תודות מיוחדות לקאטי קרייבנקו עבור המסירות, היוזמה והעבודה הקשה שלה בקידום השמירה על האתר הזה. כמו כן תודות לפיליס

Октябрь 18, 2017

Rededication ceremony held at the Jewish cemetery at Derazhne, Rivne oblast, NW Ukraine

Inspiring pictures from the rededication held today at the Jewish cemetery at Derazhne, Rivne oblast, NW Ukraine. Thanks in particular to Katy Kryvko for her dedication, initiative and hard work in pushing for the protection of this site, to Phyllis Grossman and to Dr. Haim Shalev from Israel and his brothers who came respectively from the US and Israel to honour their relatives buried at this site. And a big thank you to the mayor and citizens of Derazhne for their support of this project and their amazing attendance at today's ceremony

הקהל המקומי שהגיע
טקס

טקס שיקום והקדשה
שנערך בבית העלמין היהודי
בדראז'נה, מחוז רובנו,
אוקראינה

תרגום הקטעים מאנגלית:
טובה פרידלנד

איחוד משפחת גרינברג מדמידובקה לאחר 90 שנה מאת: נעמי אלעד

מרדכי ושיינה גרינברג חיו בדמידובקה, ושם נולדו שמונת ילדיהם.

אבי המשפחה - סבא רבא
מרדכי גרינברג

אם המשפחה - סבתא רבתא
שיינה גרינברג

לא שמר על קשר מכתבים סדיר עם הוריו ובני משפחתו. בשנות ה-30 נפטרו הוריו, ואחרי השואה אבד הקשר עם אברום-לייב גרינברג.

בישראל מצאה פניה שני בני דודים, נכדיהם של מרדכי ושיינה גרינברג, שעלו בשנות ה-30 והשתקעו באזור חיפה.

אמי קיוותה כל שנותיה שדודה אברום-לייב יחפש את בני משפחתו שניצלו, ויאתר את עקבותיהם בישראל. גם אנחנו, בני הדור השני, ניסינו לחפש במאגרי מידע גדולים את עקבותיו של אברום-לייב, אחיה הבכור של סבתי סלבה הי"ד, אך זולת שמו ושם הוריו לא ידענו פרטים על מסלול הגירתו ועל מקום מגוריו בארה"ב. שמו הפרטי ושם המשפחה שלו הם שכיחים מאד, ופרטים מזהים אחרים (כגון נמל מוצא, שנת הגירה, מקום מגורים בארה"ב) לא היו ידועים לנו.

לאחרונה, אחרי נתק של 90 שנה, זכינו

אני, נינתם של מרדכי ושיינה, ונכדתה של בתם סלבה הי"ד, נולדתי בחיפה. כל השנים סיפרה לי אמי ז"ל על בני משפחתה שחיו בדמידובקה ובווהלין. אחד הסיפורים המעניינים היה אודות בנם הבכור של מרדכי ושיינה גרינברג, אברום-לייב, דודה של אמי, שנולד בדמידובקה בשנת 1879, ובשנות בגרותו היגר לארצות הברית. אברום-לייב לקח עמו את תמונות הוריו למזכרת, ואת הדאגה להוריו השאיר לאחיו הצעיר, שלמה, שגר עם משפחתו בבית סמוך לבית הוריו.

מכל בני משפחתי הענפה מצד אמי, משפחת גרינברג מדמידובקה ומווהלין, שרדה את השואה בתו של שלמה הי"ד, פניה גרינברג. היא העדה היחידה והאחרונה שיכולה לספר ולהעיד על גורלם הנורא של בני המשפחה ושל קהילת דמידובקה. מזכרונות ילדותה סיפרה פניה כי למעט אגרות ברכה לשנה החדשה, אברום-לייב

בשנת 2015, הגיעו בני משפחת גרינברג-ספילר מניו יורק לישראל לפגישות איחוד עם קרוביהם, וחזרו לביקור נוסף הקיץ. כולנו שותפים בקבוצת ווטסאפ "הגרינברגים בעולם", ולאילן המשפחה שלנו נוסף ענף בן 17 נפשות.

מבין שלושת נכדיהם של מרדכי ושיינה גרינברג שחיו בישראל, זכתה רק פניה גרינברג-קוטיק לבשורת איחוד המשפחה ולסגירת מעגל - נמצאו עקבותיו של דודה, שהיגר לארצות הברית לפני שנולדה, שעליו שמעה בשנות ילדותה מפי סבה וסבתה, מרדכי ושיינה גרינברג.

אנחנו, דורות ההמשך, זכינו בענף משפחתי חדש ובתמונותיהם של אבות המשפחה.

מפגש ראשון: איחוד משפחת גרינברג (מדמידובקה) בתל אביב, יולי 2015, במרכז התמונה: פניה גרינברג-קוטיק עם בת דודתה סלמה גרינברג-ספילר בנות דוד שנפגשו לראשונה.

מפגש שני: אוגוסט 2017, בחיפה סלמה גרינברג-ספילר מניו יורק (Slamen) עם בת דודתה פניה גרינברג-קוטיק אחיפה (מימין)

לאחר את עקבות משפחת גרינברג האבודה.

איילת, בת נינם של מרדכי ושיינה גרינברג, שלחה בדיקת DNA לחברת "23me", וקיבלה ממצאים אודות קירבה גנטית שלה עם רשומות במאגר החברה, המציגים ייתכנות של קשר משפחתי. בבירור טלפוני התגלה שמדובר בשם משפחה זהה (גרינברג), במוצא זהה (דמידובקה) ובשם הפרטי של ראש המשפחה - "אברום-לייב".

התברר שהקשר הגנטי זוהה עם סלמה גרינברג-ספילר, בתו של אברום-לייב גרינברג, בת 85, החיה בניו יורק עם אחיה, ילדיה ונכדיה. הואיל וסלמה התייתמה מאביה בגיל צעיר, לא ידעה אודות בני המשפחה של אביה. ההנחה הייתה שכולם ניספו בשואה.

באמצעות סלמה התבררו לנו גם העובדות הביוגרפיות של אביה, אברום-לייב גרינברג. הוא היגר לארצות הברית בשנת 1924 ונפטר בשנת 1946, בהותירו אשה ושלושה ילדים החיים בניו יורק. בביתו נשמרו תמונותיהם של הוריו, סבא רבא מרדכי וסבתא שיינה, שנכדתם פניה גרינברג-קוטיק, זוכרת מילדותה.

אברום-לייב גרינברג (1879 - 1946) מדמידובקה, ווהלין, בנם הבכור של ר'

מרדכי ושיינה גרינברג, שהיגר לארצות הברית בשנת 1924.

אחיהם של חיה, משה, רחל, סלמה, אייזיק, יעקב ושלמה הי"ד, שגרו בדמידובקה ובווהלין וכולם ניספו בשואה עם בני משפחותיהם.

מאז הגילוי של הענף המשפחתי האבוד

פרטיזנים ואוממים יפודים

טוראי חיים רוזנבליט ז"ל

ע"פ לקסיקון ההגנה: http://www.irgon-haagana.co.il/info/n_show.aspx?id=26636

אתר קבוצת כנרת: <http://www.kinneret.org.il/kinneret/yizkorPage.aspx?id=197>

במקום, שהזכיר לו את משפחתו האבודה. הוא יצא עם קבוצת חברים לחפש דרכים לעלייה. כך הגיע למחנות בגרמניה, הצטרף לקבוצת פרטיזנים-עולים וכעבור זמן-מה יצא בעלייה ב' על סיפון האניה "תל-חי". לאחר סבל רב ודרך קשה הגיע ב-1946 לארץ ולכנת.

www.irgon-haagana.co.il

כאן נשא אישה, עבד בענף התמרים והחל לשקם את חייו. עם פרוץ מלחמת-השחרור השתתף בשמירה בגוש, ובמשך הזמן עבר להילחם בחזיתות שונות. ביום 18.5.1948, בשעת הסתערות הסורים על עמק הירדן, נמצא במשטרת צמח כאחראי לכיתה ולעמדה. שם נפל בקרב על המשטרה. הוא הובא למנוחת-עולמים בקבר-אחים בבית-הקברות בדגניה א' ב-21.5.1948.

בן אברהם ופסיה. נולד בשנת 1918 בכפר משיבה על-יד לובומל אשר בוהלין במשפחת איכרים מדורות. אביו היה תלמיד-חכם וחיים התחנך על ברכי התורה והעבודה. הוא למד בבית-ספר עממי ובשנת 1935 הצטרף לקיבוץ הכשרה כדי לעלות ארצה. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה נדחתה עלייתו. משפחתו

הסתתרה ביער וחיים עבד עבודה מפרכת כדי לקיימה. בסכנת נפשות היה מגניב צרכי מזון גם לאנשי העיירה הרעבים. משנודע לו שאביו הוכנס לגטו, הסתכן בחייו וחזר לעיירה להצילו. במו עיניו ראה את שחיטתו עם שאר יהודי העיירה כשהוא עצמו ניצל בנס. כשחזר ליער מצא את אמו ואת אחיו הצעיר הרוגים בידי הגויים וקברם במו ידיו. כך נשאר שריד אחרון של משפחתו.

הוא הצטרף לפרטיזנים, כדי לנקום את דם יקיריו השפוך. שאיפתו זו הגשים בפעולותיו הרבות אתם. כאשר הגיע הצבא האדום הצטרף אליו לשם מלחמה באויב. בגמר המלחמה קיבל משרה בשלטונות הסובייטים בלובומל, אך לא היה יכול להמשיך

בן 30 היה בנפלו. הניח אחריו את שושנה אשתו בהריון.
ילדתו צפורה נולדה אחרי נפלו.
לזכרו של חיים רוזנבליט ז"ל, פרטיזן וחייל בצה"ל
מאת: בן עיירתו לובומל (נמצא בין מסמכים במשרד האיגוד)

בבית הקברות הצבאי,
באדמת דגניה על שפת הכנרת,
שם מצבה מזדקרת, ועליה אותיות חרוטות,
שחורות כפחם:
מספר אישי 173320
פה נטמן לב יהודי צעיר
של חייל עברי ז"ל
בגוש צמח עמק-הירדן, פה בתחנת המשטרה,
דם נעורים נשפך.
כדור זדון אחד הדמימו לעד.
מגטו לובומל שבווהלין
אל יערות עבותים, בצל פחדים,
שם קבר לאמו ז"ל כרה
וליד זה הקבר
שבועת נדר בלבו נדר,
לנקום דם אביו ואמו, דם רעיו ועמיתיו,
לעלות עם ספינת פליטי חרב הנאצים
למסדה!
והספינה שבה הגיע חיים ארצה
היא "תל-חי", סמל הגבורה וההגנה
על כבוד עם ישראל, בארץ ישראל.
ת.נ.צ.ב.ה.

זר קהילות ט"ו, ערב יום
הזיכרון וסגורה
תש"ח

טקס פאנח צרים, צום יום פאצירן אלואה ואמבורה מלח"ח

זר קהילת דאידובקה

זר קהילת אוסטרה

זר קהילת סנקיביצ'ובקה

זר קהילת לודביפול

זר קהילת רדזיביצ'אוו

זר קהילת קובל

זר קהילת טורצ'ין

זר קהילת קוסטופול

זר קהילת זדולבונא

זר קהילת האש

זר קהילת מנייביץ

זר קהילת מצ'יוו

זר קהילת רוב'יש'י

זר קהילת לוצק

זר קהילת מז'יר'י

נכדות לבית קצוראן

קהילת סלווא

דגם בית הכנסת הגדול בקובל